

Interreg – IPA CBC Bulgaria – Serbia

Проект: СВ007.1.11.075 „Балнеологичният туризъм - бъдещето на здравето“

СТРАТЕГИЯ ЗА СЪВМЕСТНО И УСТОЙЧИВО РАЗВИТИЕ НА ТУРИЗМА В ОБЩИНА САПАРЕВА БАНЯ, БЪЛГАРИЯ И ОБЩИНА СОКОБАНИЯ, СЪРБИЯ 2019-2024

The project is co-funded by EU through the
Interreg-IPA CBC Bulgaria–Serbia Programme

СЪДЪРЖАНИЕ

Въведение	5
Част 1	
Основна рамка	
1. Визия и мисия. Предпоставки за разработване на Стратегията	8
2. Стратегическа рамка	10
Част 2	
Ситуационен анализ на развитието на туризма, в частност балнеотуризма в община Сапарева баня	
3. Профил на община Сапарева баня като туристическа балнео дестинация	15
3.1. Обща характеристика	16
3.2. Туристопоток	21
3.3. Целеви пазари и профил на туристите	21
3.4. Туристически продукти - потенциал и насоки за развитие	26
3.5. Инфраструктура	30
3.6. Човешки ресурси	35
3.7. Институционална рамка	37
3.8. SWOT анализ	38

Част 3

Ситуационен анализ на развитието на туризма, в частност балнеотуризма в община Сокобаня

4. Профил на община Сокобаня като туристическа балнео дестинация	43
4.1. Обща характеристика	43
4.2. Туристопоток	48
4.3. Целеви пазари и профил на туристите	49
4.4. Туристически продукти - потенциал и насоки за развитие	50
4.5. Инфраструктура	52
4.6. Човешки ресурси	54
4.7. Институционална рамка	54
4.8. SWOT анализ	55

Част 4

5. Стратегически цели за устойчиво развитие на община Сапарева баня и община Сокобаня като туристически дестинации	58
6. Програма за реализация на стратегията	64
Заклучение	78

Въведение

Развитието на туризма и особено на балнеотуризма с акцент върху предлагането на СПА и Уелнес услуги е особено перспективно и от ключово значение за развитието на територии с климатични и природни дадености за лечение на хората.

България и Сърбия разполагат със сравнително добър потенциал - балнео и СПА туризма заемат четвърто място от всички видове туризъм като формират 6,6% от всички туристически продукти и услуги в България, подобно е ситуацията в Сърбия.

Курортните селища Сапарева баня в България и Сокобана в Сърбия са с много сходен профил на туристически потенциал и развитие. За съжаление предлаганите продукти на този вид туризъм не са масови и унифицирани и неговите потребители са ограничени, особено като се има предвид огромния потенциал, който двете страни имат за развитие на този вид туризъм. Стратегически интерес за инвестиции са ареалите за целогодишен балнеолечебен и СПА туризъм с минерална вода. В бъдеще все по-голямо значение ще има съчетанието на балнео - СПА - уелнес услугите с другите форми на специализиран туризъм - културно-исторически, екотуризм, винен и гурме туризъм, събитийн, приключенски и др. Според европейско проучване, 48% от гостите, ползващи СПА продукт, търсят още един допълнителен вид туризъм, а 27% поне още два вида туризъм. Основната причина е и увеличаването на възрастната част на населението в Европа, което предполага развитие на стратегия, ориентирана към туристите на възраст 65+.

В този контекст, общата цел на програмата за Трансгранично сътрудничество със Сърбия е да се засили териториалното сближаване в регионите по българо-сръбската граница, както и конкурентоспособността и устойчивостта на тяхното развитие, чрез сътрудничество в областта на икономиката, социалната сфера и околната среда, независимо от административните граници. Именно затова се разработва и настоящата **Стратегия за съвместно и устойчиво развитие на туризма в община Сапарева баня, България и община Сокобана, Сърбия 2019-2024 г.** - с акцент върху балнео и СПА туризма, както и т. нар. уелнес услуги /комбинацията от процедури с вода и други терапии и занимания, отразяващи се благоприятно върху психическото и физическото състояние на човек/.

Предвид на гореизложеното е важно да се отбележи, че настоящата разработка е резултат от дейности по проект: СВ007.1.11.075 „Балнеологичният туризъм - бъдещето на здравето“, реализиращ се по програма Интеррег-ИПП за трансгранично сътрудничество България - Сърбия 2014-2020, процедура с референтен номер No. 2014TC16I5CB007 - 2015 - 1. Община Сапарева баня е в качеството си на бенефициент по договор №РД-02-29-362/14.12.2017 г., сключен с Министерство на

регионалното развитие и благоустройство. Партньор по проекта е сръбската община Сокобаня. Пограничният регион, обхванат от проекта се характеризира с разнообразни природни дадености и обхваща голям брой места признати за туристически центрове за културен, балнеоложки, планински, приключенски и екотуризм. Другата най-силна страна на пограничния регион е неговата богата и уникална култура - както материално (различни археологически обекти, манастири, музеи и галерии), така и нематериално наследство (т.е. традиции, фестивали и др.), което е ключова предпоставка за създаване на привлекателен туристически продукт и би могла лесно да се използва като двигател за регионално развитие, възстановяване и благоденствие. Културата е сред най-важните фактори в рамките на ТГС, тъй като тя дава ясна картина за общите черти и осигурява обща идентичност на региона. Професионалните институции за култура са много добре развити както в България, така и в Сърбия. Традиционните културни институции, като библиотеки, музеи, галерии, читалища, културни центрове и др. имат дългогодишно присъствие и се приемат добре в местните общности. Въпреки твърде значителния си потенциал носителите на културното и историческото наследство се нуждаят от ремонт и донякъде от допълнителни инвестиции в развитието на туристическите атракции и обектите на културно-историческото наследство.

Друга отличителна особеност на българско-сръбския пограничен регион е голямото му биологично разнообразие. Той е богат на природни паркове, защитени територии и природни резервати. В него се намират част от най-големия национален парк в България - Национален парк „Рила“, който е част от района на Сапарева баня. Защитена територия са Седемте рилски езера. Дефилето на река Моравица, което се намира в сръбската част на региона около Сокобаня, както и планината Буковик са богати на разнообразни растения, дървета и интересни животински видове /там се намира и резерват за елени/.

Много природни обекти - в граничните територии България - Сърбия вече са част или предстои да станат част от териториите по НАТУРА 2000. Многобройни геоморфологични явления (пещери, природни мостове, ждрела и каньони), хидроложки (извори) и дендроложки забележителности и по-малки природни резервати също са защитени съгласно нормативни документи.

И двата региона, като туристическа дестинация притежават изключителни възможности за предоставяне на многообразие от различни видове туризъм. Освен традиционните форми - културен и планински - вкл. ски туризъм, те имат потенциал да предлагат и множество алтернативни форми, сред които: еко, селски, здравен, балнео, спа, уелнес, културен, приключенски, винен, гурме, събитийен, ловен, къмпинг, конгресен туризъм. Благодарение на това, регионите на Сапарева баня и Сокобаня имат редица възможности да разгърнат своя потенциал по възможно най-рационалния начин. Нарастването на привлекателността на двете туристически

дестинации би могло да се постигне чрез по-целесъобразно използване на природните и антропогенни ресурси, с които те разполагат, като същевременно се акцентира върху обектите с туристически потенциал и възможностите, които те предлагат за развитието на специализирани форми на туризъм.

В заключение, благоприятните природни и екологични характеристики на Сапарева баня и Сокобаня, в съчетание с богатото историческо и културно наследство, са уникални регионални дадености и един от ключовите фактори за устойчиво развитие на пограничния регион и за повишаване на неговата привлекателност като туристическа дестинация. Вярваме, че **Стратегията за съвместно и устойчиво развитие на туризма в община Сапарева баня, България и община Сокобаня, Сърбия 2019-2024 г.** - с акцент върху балнео, СПА туризма и уелнес услуги ще допринесе за разнообразяване на съществуващите към момента туристически продукти и услуги, както и за устойчивото развитие на туризма като цяло, което ще има разнообразни положителни социални и икономически последици за подобряване на качеството на живота в региона.

Част 1

Основна рамка

1. Визия и мисия. Предпоставки за разработване на стратегията

Балнеолечението има традиции още от времето на траките, славяните и древните римляни, които изграждали край обилните горещи минерални извори цветущи градове, превръщали ги в балнеолечебни центрове и места за спорт, култура и развлечение. Днес, въпреки големите открития и постижения на съвременната лечебна терапия, балнеолечението бележи непрекъснато развитие. Използването на балнеологичните ресурси в съчетание с биоклимата, все повече се разширява и утвърждава, както в традиционната сфера на високоефективно лечение, така и в мероприятията на масовата профилактика, рекреация и отдих. Основополагащо е и за развитието на уелнес-услугите.

Ако се отчете опита на страни с развит балнео и СПА туризъм в Европа като Чехия, Словакия, Унгария, Словения, Италия, Австрия, Франция и Германия ще се потвърди факта, че всяка община, разполагаща с научно-практически доказан хидролечебен или хидротерапевтичен воден потенциал, която има достатъчно предпоставки да го използва като природен ресурс за местно развитие е фактор за привличане на инвестиции. Инвеститори могат да бъдат освен местни и чуждестранни корпорации, специализирани в този вид туристическо обслужване, но и специализирани фондове и консорциуми на застрахователни, пенсионни и социални сдружения, работещи в партньорство с местните администрации и браншови общности.

Наборът от условия за развитие на инвестиционния потенциал е съчетание от фактори, включващи: професионално и езиково подготвени медицински и немедицински местни кадри, изградена инфраструктура и водопреносна мрежа, пътища и комуникации, пречиствателни съоръжения за отпадни води, благоустроени комплекси за лечебни или възстановителни процедури, паркове, спортни площадки, развлекателни обекти и атрактивни съоръжения. Разгледани като алтернативна форма за целогодишна туристическа дейност, балнео-туризма и СПА медицинските програми провокират коментари за развитието на специфична местна общинска икономика - агро производство, търговия с различни стоки и сувенири и услуги по аналогия на страните в Европа в това направление. Задържането на тази база на стотици млади хора в общините е социална перспектива, която оправдава усилията за промените в законите и нормативите с основна цел - европейски и маркетингов подход в децентрализацията на управлението на водните ресурси, подходящи за балнеотуризм, СПА и уелнес програми.

Възможностите за развитие на балнеотуризма и свързаните с това форми на туризъм в Общините Сапарева баня и Сокобаня като приоритетен отрасъл са пряко

зависими от изобилието от ресурси - природни (минерални извори климатичен комфорт, съхранена природна среда, биоразнообразие), антропогенни (съхранено нематериално и материално културно-историческо наследство, събития), инфраструктурни (достъпност, пътно-транспортна мрежа, съоръжения, комуникации), административни (капацитет за управление на туристическата дестинация), продуктови (услуги, търговия) и човешки ресурси (опит и професионализъм, образование на кадрите). Потенциалът е огромен и спецификата на природните ресурси на територията на двете общини, благоприятства развитието на балнеотуризма и планинския туризъм, като основа на един привлекателен комплексен и конкурентен четирисезонен туристически продукт.

Визията за съвместно и устойчиво управление на туризма се изразява в развитие на положителния образ на Сапарева баня, България и Сокобаня, Сърбия като популярни, модерни и достъпни целогодишни туристически дестинации с балнео, СПА и уелнес услуги.

Специфичният съдържателен акцент на визията включва реализация на потенциала на териториите за подобряване имиджа на пограничния регион като туристическа дестинация чрез създаване на обща трансгранична туристическа марка и разнообразяване на туристическия продукт и съответните съпътстващи услуги:

- Сапарева баня, България и Сокобаня, Сърбия - отличителни целогодишни туристически дестинации с добър имидж и разпознаваеми за местните и чуждестранни туристи
- Сапарева баня, България и Сокобаня, Сърбия - със съхранени природни дадености и модернизирани туристически условия - вкл. привлекателни бази за настаняване, удобна транспортна инфраструктура, разнообразни специфични туристически продукти
- Сапарева баня, България и Сокобаня, Сърбия - устойчиво развити туристически райони на основата на партньорство между всички заинтересовани страни

Основната мисия на съвместната стратегия е Общинските администрации на Сапарева баня и Сокобаня да си спомогнат, за да се утвърди здравният туризъм в тези региони и да се постигне оптималното съчетание на традиционни курортни терапевтични дейности като балнеолечение, рехабилитация и профилактика с модерни уелнес и СПА програми.

Развитието на продуктовата линия на този вид туризъм налага усъвършенстването и разнообразяването на съществуващата база, създаване на специализирани комбинирани нишови продукти от типа „Сапарева баня и Сокобаня - приятелите на Вашето здраве“.

Стратегически погледнато здравния туризъм /обединяващ балнео, СПА и уелнес услугите/ има сериозен потенциал за развитие в комбинация с почти всички останали видове туризъм - планински туризъм, културен туризъм, летен и ваканционен туризъм, спортен туризъм, делови туризъм, гастрономичен туризъм, фестивален и събитийен туризъм, еко-туризъм, селски туризъм, религиозен туризъм и др.

*Гейзерът-фонтан 103°
в Сапарева баня*

*Стая за инхалации - част от Турската баня
в центъра на Сокобаня*

Всичко това, обаче, е тясно свързано с необходимостта общинските администрации на Сапарева баня, България и Сокобаня, Сърбия да развиват и прилагат последователна и целенасочена политика за утвърждаване на туристическия им потенциал като създават благоприятна нормативна, икономическа, социална, културно-историческа, екологична и граждански активна среда за устойчиво развитие.

2. Стратегическа рамка

Настоящата стратегия е създадена в рамките на проект „Балнеологичният туризъм - бъдещето на здравето“, съфинансиран от Европейския съюз чрез Програмата за трансгранично сътрудничество Interreg - ИПП България - Сърбия - 2014- 2020 г.

Програмата за трансгранично сътрудничество ИПП България - Сърбия (2014-2020 г.) е създадена в рамките на европейската стратегия за интелигентен, устойчив и приобщаващ растеж и съответните национални стратегически документи. Общата цел на програмата е да се засили териториалното сближаване в регионите по българо-сръбската граница, както и конкурентоспособността и устойчивостта на тяхното развитие, чрез сътрудничество в областта на икономиката, социалната сфера и околната среда, независимо от административните граници.

Основната политическа рамка на европейско, макрорегионално и национално равнище, отразена в програмата и съответно в настоящата Стратегия, е както следва:

- ♦ **„Европа 2020“: Европейска стратегия за интелигентен, устойчив и приобщаващ растеж**

Стратегията „Европа 2020“ е обща за европейските институции, държавите-членки и социалните партньори, за да се предприемат необходимите действия за постигане на целите на „Европа 2020“. В нея са заложили три взаимно допълващи се приоритета:

- **Интелигентен растеж**: развиване на икономика, основана на познанията и иновациите.
- **Устойчив растеж**: насърчаване на по-ефективно управление на ресурсите, по-екосъобразна и по-конкурентна икономика.
- **Приобщаващ растеж**: подпомагане на икономика с висока заетост, осигуряваща социално и териториално сближаване.

В контекста на Програмата за трансгранично сътрудничество ИПП България - Сърбия 2014-2020 г. синергия се търси с гореспоменатите дейности на ЕС на национално ниво и ниво Община - в случая - конкретно за Община Сапарева баня и Община Сокобаня.

- ♦ **Стратегията за Европейско териториално сътрудничество и ролята на трансграничното сътрудничество**

Дейностите в нея включват засиленото въздействие на глобализацията, демографските промени, социалното и икономическото изключване, изменението на климата и загубата на биоразнообразие, всички от които имат отношение към програмния регион. Отправна точка за типологията на резултатите от програмите за сътрудничество са три категории, които разкриват някои аспекти от възлово значение, а именно:

- **Резултати, свързани с интеграция**, т.е. създаване и въвеждане на общи механизми за териториално управление за общите активи;
- **Резултати, свързани с инвестиции**, т.е. осигуряване на социално-икономически ползи, подобни на тези от секторните програми или чрез преки инвестиции, или чрез подготовка на такива инвестиции;
- **Резултати, свързани с показатели на дейността**, т.е. предизвикване на подобрения в организационните и индивидуалните показатели.

В допълнение, работният документ на службите на Комисията „*Елементи за обща стратегическа рамка 2014-2020 г.*“ описва редица други характеристики на трансграничното сътрудничество:

- Подпомагане на **съвместното управление** и популяризиране на значимите общи географски характеристики - в случая търсенето на общите туристически продукти за Сапарева баня и Сокобаня;
- Постигане на **„критична маса“** за успех, особено в областта на иновациите и информационно-комуникационните технологии;

- Постигане на „**икономии от мащаба**“ с цел по-ефективни инвестиции в услуги и инфраструктура.

Настоящата Стратегия е в синхрон с горните характеристики на програмите за сътрудничество, като същевременно води и до интеграция на макрорегионално равнище (международно партньорство на базата на пограничното разположение), което създава сериозни предизвикателства и възможности за координация и допълняемост.

♦ **Стратегическа рамка на ЕС: Споразумение за партньорство на България**

В последния проект на Споразумението за партньорство на България, представен на ЕК през април 2014 г. е подчертана централната роля на програмите за ТГС, в които страната участва, за принос към стратегията на ЕС за развитие.

В Споразумението за партньорство се набляга на значението на утвърждаването на СЕСДР, тъй като макрорегионалните стратегии дават една нова, по-съществена и последователна платформа за сътрудничество. Резултатите от изпълнението на проекти по Програмите за трансгранично сътрудничество трябва също да отчитат важността от насърчаване на заетостта, подобряването на туризма и популяризирането на културното наследство, докато засилват сътрудничеството между общностите в граничните региони. Подобряването на системата на околната среда също трябва да се насърчава.

♦ **Стратегически документ на ЕС за Република Сърбия (2014-2020 г.)**

Стратегическият документ определя приоритетите за действие на Република Сърбия за постигане на стратегическата цел за присъединяване. Поради това подкрепата от Програмата за трансгранично сътрудничество е насочена към подобряване на цялостната бизнес среда, както и към политиките по образованието, заетостта и социалните въпроси, за да бъде реформирана системата за образование и обучение и с цел тя по-добре да реагира на нуждите на пазара на труда. Допълнителна подкрепа ще бъде оказана за засилване на административния капацитет за опазване на околната среда, адаптиране към изменението на климата и смекчаване на рисковете.

♦ **Национална стратегия за устойчиво развитие на туризма в Република България - 2014 - 2030 г. - актуализирана версия, 2017 г.**

Стратегическият документ отразява насоките за развитие на туризма в България, заложи в стратегическите планови документи на страната и ЕС, както следва:

- Стратегията и нейната стратегическа рамка е в унисон с Европейската стратегия „Европа 2020“ и съдържа цели и дейности за постигане на приоритетите на Националната програма за развитие „България 2020“ в областта на туризма.
- Стратегическата рамка отразява и Стратегическата пътна карта в туризма, разработена по инициатива на Министерството на туризма на България
- Правителствената политика и приоритетите на Оперативните програми за периода

- ♦ **Национална стратегия за устойчиво използване на природните ресурси в Сърбия** - основна, основните цели, които са определени за постигане на стратегията са: (1) устойчиво използване на природните ресурси, създаването на база за определяне на планове, програми и акцент върху всеки природен ресурс; (2) намаляване на отрицателното въздействие на използването на ресурсите в икономиката върху околната среда, създаване на основни показатели, които да бъдат наблюдавани; (3) развитие на устойчиво производство и потребление
- ♦ **Стратегия за развитие на територията на Република Сърбия 2009 - 2013 - 2020 г.** - Стратегията има специална роля за бъдещото териториално развитие на Сърбия, въз основа на дългосрочна визия за стратегическите насоки на развитието на разпределение на собствения финансов капацитет, използването на наличните фондове и чуждестранни инвестиции, както и устойчивото използване на ресурсите и териториалния капитал.
- ♦ **Стратегия за развитие на информационното общество в Република Сърбия до 2020 г.** - Развитието на информационното общество трябва да бъдат насочени към оползотворяване на потенциала на ИКТ за повишаване на ефективността, икономическия растеж, увеличаване на заетостта и подобряване на качеството на живот на всички граждани на Република Сърбия. Индикатори за развито информационно общество са: открит, достъпен и висококачествен достъп до интернет; развита електронна търговия, в това число: електронно правителство, е-търговия, е-правосъдие, е-здравеопазване и е-образование.

Като цяло, Стратегическата рамка отчита насоките и управленските практики за развитие на двете държави като цяло и за устойчиво развитие на туризма в частност и търси баланс между икономическите, екологичните и социо-културните аспекти на туристическото развитие.

Тя отчита основните принципи на устойчивостта:

- Оптимално използване на природните ресурси, които представляват ключов елемент в туристическото развитие, поддържане на основни екологични процеси и опазване на природното наследство и биоразнообразието
- Уважение към социо-културната автентичност на приемащите общности, опазване на тяхното културно наследство и ценности, толерантност и принос към преодоляване на мултикултурните различия
- Осигуряване на жизнеспособни, дългосрочни икономически операции със социално-икономически ползи за всички заинтересовани страни, които са честно разпределени, включително стабилна заетост, възможност за получаване на доходи и социални услуги за приемащите общности, принос към борбата с бедността

Конкретната рамка на настоящият документ, произтичаща от реализиращия се проект за партньорство, се базира на посочената по-долу специфична цел и

очаквани резултати на Програмата за трансгранично сътрудничество по ИПП България - Сърбия 2014-2020:

Табл. № 1

Програма за трансгранично сътрудничество по ИПП България-Сърбия 2014-2020

Специфична цел	Очакван резултат	Целева група	Потенциални бенефициенти
ТРАНСГРАНИЧЕН ТУРИСТИЧЕСКИ ПРОДУКТ: Създаване на благоприятни условия за разнообразен туризъм в трансграничния регион чрез изграждане на обща трансгранична туристическа дестинация(и)	Укрепнали съвместни и интегрирани подходи за опазване и управление на разнообразието на природните и културни активи в граничната област като основа за развитието на устойчив туризъм и стратегии за растеж	- Туристически оператори - Туристически асоциации - МСП в допустимата гранична област, които действат в сферата на туризма и сектора на хотелиерството и ресторантьорството - Млади предприемачи - Културни институти (музеи, библиотеки, художествени галерии, читалища и др.) - Жители на трансграничната област и посетители (туристи)	- Всички нива на регионални/местни органи на властта - Регионални туристически асоциации - НПО - Структури за подкрепа на бизнеса - търговски палати, бизнес асоциации, бизнес клъстери - Образователни/обучителни центрове - Регионални и браншови агенции за развитие - Централни и регионални служби и структури на съответните държавни институции/администрации

Индикативните дейности, които ще бъдат подкрепяни по специфична цел 1.2 са както следва:

- **Разработване на съвместни трансгранични туристически дестинации** (напр. подобряване на стратегиите за развитие и плановете за действие, основани на иновативни концепции за услуги и продукти; извършване на съвместни изследвания за търсене на нови туристически дестинации; приемане на съвместни планове за управление на посетителите, гарантирайки опазването на природните и културни ресурси; планове за управление на риска за обекти на културното и природно наследство, подложени на изменението на климата; изготвяне на съвместни мониторингови програми за измерване на тенденции и въздействия, и за улесняване на адаптивното управление на природното, културно и историческо наследство в трансграничния регион и др.).
- **Разработване на устойчиви трансгранични туристически продукти и услуги** (напр. изследователски дейности за идентифициране на туристически продукти с потенциал за трансгранично брендиране; разработване на нови и иновативни туристически продукти и услуги; разработване на местни туристически марки (брандове), на основата на природното, историческо и културно наследство на трансграничния регион; изграждане на мрежи/клъстери/предприятия за управление на съвместни туристически продукти; създаване на мрежи на знанието за прилагане на туристически иновации в трансграничната област и др.).
- **Съвместни маркетингови кампании за промотиране на трансгранични туристически дестинации и продукти** (напр. съвместен анализ на пазарните възприятия с цел да се оцени възприемането от клиентите на трансграничния регион като една устойчива туристическа дестинация; прилагане на добри практики в промотирането на туристическите продукти; подготвяне и разпространение на информация и рекламни материали; проучвания за въздействието от проведените маркетингови и рекламни кампании; организиране на туристически изложения и панаири; визуализация на местни туристически продукти/брандове/ дестинации, вкл. 3D визуализация; мобилни приложения, присъствие в социални мрежи, специално разработвани интернет платформи и други иновативни инструменти; създаване на многоезични онлайн туристически платформи и др.).

Част 2

Ситуационен анализ на развитието на туризма, в частност балнеотуризма в община Сапарева баня

Курортът Сапарева баня се намира в Югозападна България, разположен в живописната долина между Рила и Верила планина. Отстои на 12 км. източно от гр. Дупница и на 28 км. западно от гр. Самоков. Селището Сапарева баня в сегашния си вид има история от преди 200 години. В Сапарева баня има горещи минерални извори. Тук се намира единственият в България и континентална Европа „Гейзер-фонтан” с температура на водата 103 градуса. Минералната вода в града притежава изключителни лечебни качества. Била е високо ценена и употребявана като лек от траки и римляни. Успешно лекува заболявания на опорно-двигателен апарат, периферна нервна система, отравяния със соли на тежки метали (олово, манган и др.), горни дихателни пътища, поражения на централната нервна система - рехабилитация след мозъчни инсулти. Геотермалните ресурси в района предполагат стратегическо развитие на балнео (лечебен, СПА и уелнес) туризъм като ядро на един комплексен туристически пакет, предлагащ богато разнообразие от допълнителни услуги, включващи почти всички съвременни форми на туризъм - планински (ски), еко, маршрутно-познавателен, селски, културен и религиозен, конгресен (делови), конен, спортен (екстремн) и други.

В тази част от ситуационния анализ и следващото изложение за Община Сапарева баня като туристическа балнео дестинация трябва да се определи кои ресурси отговарят на пазарните нужди на целевите пазари за туризъм към общината и какви са възможностите на Община Сапарева баня и туристическата индустрия в нея да превърнат тези ресурси в активи при създаването на конкурентноспособен туристически продукт, вкл. и съвместно с Община Сокобаня. Акцентираща се върху конкретните дадености (природно-географски, транспортни, културни и културно наследство), които са налице към дадения момент, и се оценява степента, в която те могат да бъдат превърнати в активи за устойчиво развитие на туризма. Важно е да се отбележи, че развитието на туризма е в пряка зависимост от факторите на средата и качеството на природните богатства. С оглед на това, в допълнение към климатичните промени, заплахата представлява и постоянният натиск върху околната среда, оказван както от туристическата индустрия, така и от останалите икономически сектори.

3. Профил на община Сапарева баня като туристическа балнео дестинация

Представеният профил се основава на Програмата за развитие на туризма в Община Сапарева баня 2014-2020 г. и представя в съкратена форма най-важните характеристики, обуславящи предпоставките за развитие на региона като туристически.

3.1. Обща характеристика

Географско разположение

Община Сапарева баня е разположена на площ от 180,8 кв.км в Югозападна България в североизточната част на Кюстендилска област и граничи с общините Самоков /Софийска област/, Рила и Дупница. Югозападен планов район на България. Община Сапарева баня е на четвърто място по население и на осмо по територия сред общините в област Кюстендил. По данни на НСИ в края на 2018 г. населението на общината е 7520 жители. Естественят и механичен прираст са отрицателни.

Център на общината е град Сапарева баня. Градът е разположен на 75 км югозападно от столицата София и на 56 км от областния център Кюстендил. Урбанистичната структура се характеризира с пет селища - град Сапарева баня, селата Сапарево, Овчарци, Ресилово и село Паничище. Местоположението на община Сапарева баня до голяма степен определя малкия брой населени места и тяхното разположение в близост до общинския център. Специфично за общината е относително равномерното разпределение на жителите в отделните населени места.

В близост до община Сапарева баня минава една от основните пътни артерии в страната - международен път E79, част от международен транспортен коридор №4, чието икономическо значение за общината ще се увеличи след построяването на моста при Видин-Калафат.

Община Сапарева баня е разположена на територия с разнообразен релеф, включващ равнинна част от Дупнишката котловина и част от долината на река Джерман, стръмните склонове на Рила към Сапарева баня и с.Овчарци и ниската планинска верига със заоблени и лесно достъпни склонове на Верила. Сапарева баня попада на една от разломните линии, пресичащи Краището, в резултат на което са се появили минералните извори в града. Тук се намира единственият в България и континентална Европа гейзер-фонтан.

Надморската височина варира в големи граници, от 600 до над 2600 метра, което е причина за разнообразния физикогеографски облик на общината. Природните богатства, климат и местоположение на общината са предпоставка за развитието на балнео и СПА туризъм, планински, религиозен, екологичен и селски туризъм.

Климатът е благоприятен за развитие на туристически дейности. Носи типичните белези на източноевропейския: сравнително студена за съответната географска ширина зима и относително горещо лято, като средната годишна амплитуда на температурата е предимно между 23 и 24 °C, а на места достига до 25 °C. Максимумът на валежите е през

лятото, а минимумът през зимата, като амплитудата в годишния ход на валежите (разликата между лятната и зимната им сума) достига до 15-25% от годишната им сума. Общината попада в преходно - континенталната климатична подобласт, като особеностите на релефа повлияват и специфичните климатични зони. По долината на р. Струма и р. Джерман прониква преходно средиземноморско влияние.

Икономика

Икономиката на община Сапарева баня все още се намира в процес на реструктуриране, обуславящо се от началната степен на развитие на частния сектор и предприемачеството в общината, както и от не приключилите процеси на оформяне на отрасловата структура на икономиката. Регистрираните на територията на общината фирми са предимно малки и средни, като голяма част от фирмите са с нисък потенциал за генериране на брутна добавена стойност и ниска икономическа активност. Развиват предимно семеен бизнес, при това в сферата на търговията и ресторантьорството.

Към края на месец декември 2018 г. равнището на безработица в община Сапарева баня е 8,04%, което е с 2,35% по-малко от равнището на безработица през 2017 г. , когато е била 10,39%.

Наблюдава се значително намаление на безработицата в общината, най-вече в курортния град Сапарева баня заради големия наплив на туристи в града, в който има открити 147 категоризирани обекти /в това число места за настаняване и заведения за хранене и развлечения/, и в който курортен град работят 8 открити и 4 закрити басейна с прочутата 103-градусова минерална вода.

Икономиката на Сапарева баня е моноструктурна, обслужващо-промишлена, силно зависима от състоянието на основния сектор - туризъм и в по-малка степен останалите сектори на местната икономика. Доминират фирмите, работещи в сферата на услугите, търговията, туризма и транспорта. През последните години се регистрира интензивно развитие на техническата и туристическата инфраструктура.

В община Сапарева баня най-голяма концентрация имат фирмите занимаващи се с търговия, хотелиерство, ресторантьорство, шивашка промишленост, производство на хляб и сладкарски изделия, дървопреработване, селско стопанство и строителство. В дърводобивната сфера пряко участие има и Общината - горите в териториалния обхват на община Сапарева баня в структурата на Общинско предприятие „ОЛ Сапарева баня” са с обща площ 5 522,8 ха. Дърводобивът за година е 10 хил. куб. м.

В общината има добри условия за инвестиции в различните сектори, особено за създаване на нови и развитие на съществуващите почивни и хотелски бази от сектор - туризъм.

Водни ресурси

Община Сапарева баня разполага с един уникален по рода си ресурс - термална вода с висока температура и изворна вода от Рила планина.

На територията на общината се намират две термални зони - източна и западна, отстоящи една от друга на 250 - 300 м. В източната зона има един минерален извор - „Парилото”, който се намира около старата баня наречена на извора, а в западната зона има три минерални извора, намиращи се в района на парка над банята. Почти всички извори са каптирани и са с дебит 12 л/сек. Водите са най - богатите в България по съдържание на сероводород /15,5 мг на 1 л вода/. Характеризират се като слабо минерализирани, хипертермални, сулфатно-натриеви, сероводородни и флуорни, с обща минерализация - 678 мгр/л. Със своето съдържание минералните извори имат широк диапазон за лечение на различни заболявания - на опорно-двигателния апарат, на периферната и централна нервна система, кожни, гинекологични и др. Съставът на минералната вода в Сапарева баня като цяло е серен със значителни равнища на желязо, калций и манган. Тя е най-горещата вода на Балканите (103 °C) и е единственият балкански гейзер. Той е избликнал през 1957 г. Около него са изградени приятен парк и ресторант. Горещата вода на гейзера се използва за отопление на сградата на общината, почивните домове, ДГ „Св. Анна“ и училището. Минералната вода на Сапарева баня е с най-високо съдържание на флуор у нас, а също и на сероводород в България - 15,5 мг/л.

Показания за лечение с минерална вода от Сапарева баня:

- заболявания на ставите, мускулите и сухожилията от възпалително естество: ревматоиден артрит, ревматичен артрит, артрит от друго естество, болест на Бехтерев, миозити, миотендинити;
- заболявания на костите, ставите и други от дегенеративно естество;
- заболявания на костите, ставите, мускулите и сухожилията от травматично естество;
- заболявания на периферна нервна система: неврити, радикулити, радикулоневрити, дископатии, парези, парализи;
- заболявания на женските полови органи от неспецифично естество: ендометрити, аднексити, стерилитет;
- остри и хронични отравяния със соли на тежки метали и техните съединения: олово, живак, бисмут и др.;
- заболявания на кожата: псориазис, невродермити, дерматити от алергично естество;
- заболявания на горни дихателни пътища: синусити, фарингити, ларингити, трахеобронхити.

Всичко гореизброено показва широкообхватността на възможно лечение на база геотермалния воден ресурс в Община Сапарева баня.

Водните ресурси, обаче, не се изчерпват само с геотермалните извори. Територията на общината се пресича в посока югоизток-северозапад-запад от р.Джерман, която води

началото си от Седемте рилски езера. По пътя си тя приема няколко рилски притока - р. Скакавица, р. Перушица, р. Валявица, р. Фудиня, р. Горица, р. Отовица. Друга речна единица е р. Джубрена. На р. Скаквица е разположен едноименен водопад. Той се намира на 1750 метра надморска височина, а височината, от която пада водата, е 70 метра. По течението на р. Горица, в близост до с. Овчарци, се намират седемте Овчарченски водопада, най-високият от които - „Горица”, пада от 39 метра височина.

Във високопланинската територията на общината е разположена групата от Седемте рилски езера, както и езерото „Скакавица”. В с. Паничище се намира безотточното тектонско езеро „Паничище”. Неговата площ е 12 дка, а дълбочината му достига 4 м. Поради уникалността си езерото е определено като своеобразен природен феномен. В съседство е Сухото езеро, чието заравнено дъно се използва за спортни занимания.

Основна водна артерия на община Сапарева баня е река Джерман (ляв приток на Струма). Реката води началото си от Седемте Рилски езера. Тя тече на север и северозапад в дълбока и залесена долина, която служи за граница между двата дяла на Рила - Северозападна Рила и Лакатишка Рила. При град Сапарева баня реката излиза от планината, завива на запад, протича по югоизточната периферия на Горната Дупнишка котловина и северозападно от село Ресилово напуска пределите на общината. Нейни основни притоци в на територията на общината са: леви - Скакавица, Перушица, Валявица, Фудиня и Горица; десни - Джубрена. Левите ѝ водят началото си от Северозападна Рила, а река Джубрена - от Лакатишка Рила. Водата от реката и притоците и се събира в девет водоема с общ обем от 4730 куб. м. Качествените показатели на водата отговарят на БДС за питейно-битови нужди.

Водоизточници за общината са реките Горица, Фудиня, Скакавица, Валявица, Прав Искър, изворите „Лаго”, „Извора” и „Белите ели”. Водата от тях се събира в девет водоема с общ обем от 4730 куб. м. Качествените показатели на водата отговарят на БДС за питейно-битови нужди.

Водните ресурси на община Сапарева баня имат определящо положително въздействие върху нейното развитие.

Поземлени и горски ресурси

От цялата територия на общината 41 121 дка (или 22,7%) са частна собственост, заета от ниви, трайни насаждения, ливади, мери и пасища и др. Държавна собственост са 126 387 дка или 69,9 % от територията на общината. Това са земите на държавния горски фонд, държавния поземлен фонд, реките, каналите, пътищата, летище и др. Общинска е собствеността върху 6 972 дка. - обработваеми земи, мери и пасища, полски пътища, негодни земи и др. Част от ливадите (25 дка на територията на общината са собственост на религиозни организации). В групата „друга собственост” (6 416 дка, са включени селищните територии на населените места, курортния комплекс „Паничище”, промишлени и складови зони и застроени обекти извън населените места, част от мерите и пасищата.

От цялата територия на общината 77 214 дка са предназначени за нуждите на селското стопанство, а 96 510 дка са за нуждите на горското стопанство.

Община Сапарева баня притежава 61 995.1 дка гори и земи в горски фонд, които по функция се разделят както следва:

- Зелена зона - 9.78%;
- Буферна зона - 0.20%;
- Вододайна зона - 8.73%;
- Гори с дървопроизводствена и средообразуваща функция - 66.79%;
- Курортна гора - 7.52%;
- Нелесопригодни земи - 0.39%;
- Природни забележителности - 0.01%;
- Скални и урвести терени - 3.61%;
- Семепроизводствени насаждения - 2.98%.

Основни дървесни видове, подредени по честота на разпространение, са обикновен смърч (*Picea abies*), бял бор (*Pinus alba*), обикновена ела (*Abies alba*), бяла мура (*Pinus peuce*), дъб (*Quercus sp.*), бук (*Fagus silvatica*). По вид гора, преобладават иглолистните гори - 70.1% от залесената площ.

Част от Национален парк „Рила“ се намира на общинска територия. Общата площ е 4309,9 ха, като залесената част е 3191,8 ха, а незалесената 1118,1 ха. На територията на парка се намират четири български резервата - Парангалица, Централен Рилски резерват, Ибър и Скакавица. Национален парк Рила е една от най-големите защитени територии в Европа. Двата резервата „Парангалица“ и „Маричини езера“ са част от световната мрежа на биосферни резервати по програмата на ЮНЕСКО „Човек и биосфера“.

Близостта с Национален парк „Рила“ също е от ключово значение за развитието на туризма.

Здравеопазване

Инфраструктурата на здравеопазването е представена от:

- Център за спешна медицинска помощ гр. Кюстендил - филиал Сапарева баня.
- Бивша сграда на поликлиниката гр.Сапарева баня
- Специализирана болница за рехабилитация „Сапарева баня“ АД

Образование

На територията на общината има едно средищно основно училище - СУ ”Христо Ботев”, предлагащо обучение от 1 до 12 клас и ДГ ”Св. Анна” с бази в с. Ресилово, с. Овчарци и с. Сапарево. Средно училище „Христо Ботев“ предлага 5 годишно обучение след 7 клас: професия: „Организатор на туристическа агентска дейност“, специалност: „Организация на туризма и свободното време“ с разширено изучаване на руски език и професия: „Икономист“, специалност: „Икономика и мениджмънт“ с разширено

изучаване на английски език. Наличието на специалности с профил в сферата на туризма е добра предпоставка за кадрово осигуряване на сектора.

3.2. Туристопоток

Към края на 2018 година в община Сапарева баня /в т.ч. к.с. Паничище/ категоризирани обекти са общо 147 броя, в това число места за настаняване и заведения за хранене и развлечения. Легловият капацитет на община Сапарева баня е 2 425 легла. През 2018 година в община Сапарева баня са категоризирани 30 бр. къщи за гости, 1 бр. семеен хотел, 5 бр. ресторанти, 5 бр. кафе аперитиви, 1 бр. апартамент за гости.

Видно от горе цитираните данни е налице увеличение на категоризирани обекти с 49 броя спрямо данните за 2017 г. /98 броя категоризирани обекти/. През 2018 година, категоризирани туристически обекти са общо 49 бр., от които 36 места за настаняване и 13 заведения за хранене. Общия брой на местата за настаняване в гр. Сапарева баня са 147, а в Паничище - 15 бр.

В гр. Сапарева баня се намира и Специализирана болница за рехабилитация /СБР/, бившия балнеосанаториум с леглова база от 150 места.

В сравнение с 2017 г. се е увеличил и броят на местата за настаняване и средства за подслон и към края на 2018 г. общо реализираните нощувки на територията на община Сапарева баня от българи и чужденци е значително увеличен:

- 2018 г. - 74 769 общо реализираните нощувки на територията на община Сапарева баня от българи и чужденци; пренощуващите лица - 47 213 броя;
- 2017 г. - 67 115 общо реализираните нощувки на територията на община Сапарева баня от българи и чужденци; пренощуващите лица - 41 155 броя;
- 2016 г. - 55 318 общо реализираните нощувки на територията на община Сапарева баня от българи и чужденци; пренощуващите лица - 23 189 броя;
- 2015 г. - 38 794 общо реализираните нощувки на територията на община Сапарева баня от българи и чужденци; пренощуващите лица - 24 785 броя;

От гореизложеното е видно, че за период от около 5 години броят на реализираните нощувки на територията на община Сапарева баня от българи и чужденци се удвоява, т.е. има ръст от 100%. Същото важи и за пренощуващите лица. Това показва, че има нарастващ туристически интерес към региона и политиката в сферата на туризма, която се води от ръководството на общината дава добри резултати.

3.3. Целеви пазари и профил на туристите в това число профил на чуждестранните туристи

Проучване на Министерството на туризма за актуализиране на Националната стратегия за устойчиво развитие на туризма в Република България, 2014-2030 г. версия 2017 г. показва, че около 40% от българите осъществяват поне едно пътуване годишно с цел почивка, екскурзия или развлечения - общо в страната и/или чужбина. Колкото по-

Този документ е създаден в рамките на проект: СВ007.1.11.075 „Балнеологичният туризъм - бъдещето на здравето“, съфинансиран от Европейския съюз чрез Програмата за трансгранично сътрудничество Interreg - ИПП България - Сърбия - 2014 - 2020 г.

млади са хората и колкото по-активен е начинът им на живот, толкова по-голям е делът на пътуващите сред тях. Повече пътуващи има и сред висшистите и хората с по-високи доходи. Пътуващите са териториално концентрирани - около 44% от пътуванията се осъществяват от жители на Югозападния район (предимно софиянци). Живеещите в Южен централен район (най-вече пловдивчани) реализират около 17% от пътуванията в страната, а живеещите в Североизточен район - 14%. Най-малко пътуват жителите на Северозападния и Северния централен район. Те по-рядко избират близки дестинации в сравнение с туристите от останалите райони. Начинът на живот оказва силно влияние върху туристическите пътувания.

Колкото по-висока е активността, толкова по-голям е и делът на пътуващите. Около 2/3 от всички и близо половината от средно активните хора пътуват в страната. Българите търсят основно евтини места за настаняване. Това може да ги мотивира да изберат лятна почивка в началото или края на активния сезон. Финансовите ограничения и несигурността, обаче, лимитират ранните записвания, които също са възможност за получаване на по-изгодна оферта. Най-важните фактори за избор на България като дестинация за пътуване са личната безопасност и сигурност, съхранената природа в дестинацията и възможността за почивка. Основен мотив за пътуване само в България или да не се пътува изобщо е липсата на финансови средства.

Най-често практикувани от почиващите в България българи са морският, културният, планинският и най-общо - здравният туризъм (балнео, уелнес и спа). Изборът на вид туризъм зависи от възрастта и степента на активност на пътуващия. С повишаване на възрастта делът на практикуваните форми на специализиран туризъм се увеличава. Това е валидно най-вече за пътуващите над 50 г., голяма част от които избягват масовите дестинации, дори в летните месеци. Голяма част от хората със собствени имоти или почиващи при близки със собствени имоти са склонни да комбинират почивката с алтернативен туризъм (еко, културен, спа, лов и риболов, други).

Нараства броят на хората, свързани с природата и екологичния начин на живот, с изисквания към целесъобразното използване на природните ресурси и практикуване на устойчив туризъм. Това дава възможност на България да развива успешно алтернативните форми на туризъм и да намали сезонността чрез насърчаване на пътуванията на българите в страната.

Основният източник на информация за пътуванията е интернет. Близо 64% от пътувалите в България през последната година са ползвали интернет на някакъв етап от пътуването си (при пътувалите в чужбина този дял е 82%).

През 2016 г. българите са изразходвали 752 млн. лева за лични туристически пътувания в страната. При общо 3 493 092 лични пътувания за същия период това означава приблизително 189 лв. средно на пътуване. Над 98% от пътувалите са напълно или по-скоро удовлетворени от своята последна почивка в България - ситуация, сходна с тази при пътувалите в чужбина. Делът на напълно удовлетворените сред пътувалите в

чужбина обаче е по-висок (81% при 68% за пътувалите в страната), което е индикация за по-добро туристическо преживяване - елемент, на който България следва да наблегне.

Възможността за пълноценна почивка и спокойствието имат първостепенно значение при формирането на удовлетвореността. Хубавото време също допринася за добрите оценки. Разнообразието от културни и исторически атракции не е ключов фактор за формирането на удовлетвореността от дестинацията. В контекста на регистрираната висока честота на пътуванията с цел културен туризъм, това означава, че посещаването на забележителности представлява за българите по-скоро допълнителна дейност, но не и основна причина за посещение.

България има отлични предпоставки за развитие на културен туризъм. Населението все още не познава добре тези възможности. Необходимо е осъществяване на кампании за подобряване на информираността на българите за културно-историческото наследство на страната и за създаване на култура за практикуване на културен туризъм в България. През 2016 г. 62% от посещенията на чужденци в България са с цел почивка и ваканция, 17% са с цел бизнес, а 8% - с цел гостуване .

Факторите, които влияят върху избора на дестинация за ваканция, са много и от различно естество. **Сред най-важните са цените, условията за настаняване и обслужването, климатът, природата и чистотата или поне представата за тях, сигурността, възможността за разглеждане на забележителности.** Близко половината от чуждестранните туристи смятат, че са били повлияни от рекламна форма при вземането на решение за почивка в България .

Чуждестранните туристи са по-активни от българите - те комбинират преживяванията (делът на съчеталите два и повече вида туризъм варира от 45-48% през есента и пролетта, 55-58% през лятото, до 66% през зимата). През активните сезони се наблюдават съчетания от типа „масов - специализиран туризъм”, а през неактивните - комбинации от два специализирани вида туризъм. Най-често срещаното съчетание (което е и съчетанието с най-голям потенциал) е това между културен и друг вид туризъм. Чужденците използват повече и по-разнообразни информационни източници за вземане на решение за туристически пътувания. През лятото на 2010 г. делът на „допиталите се” до два и повече източника е около 1/3, а през останалите сезони - достига до над 50%. Изследване на Google (2014 г.) показва, че онлайн каналите са основен източник на информация при планиране както на ваканционни, така и на бизнес пътувания.

Наблюдават се промени в търсенето и вида на туристически продукти и услуги поради нарастване дела на пазарни сегменти като групата „50+”, работещи жени със собствени доходи, необвързани мъже и жени в активна възраст и т.н. Увеличава се и делът на пътуващите европейци над 65-годишна възраст, които имат свободно време и средства. Това ги прави важен пазар за туристически пакети, които са предпочитани от тази възрастова група. Глобално се наблюдава намаляване на дела на класическите пътувания от типа „слънце, море, плаж” за сметка на увеличаване на мобилността и честотата на пътуванията, интерес към темата „здраве и фитнес”, посещения на спортни

и културни събития, посещения на приятели и роднини, приключенски пътувания, търсене на автентичност и потапяне в местната култура. Налице е тенденция към „бягство“ от напрегнатото ежедневие и засилена чувствителност към качеството на живот като цяло и здравето.

Тази тенденция е изцяло в полза на туристическите региони, предлагащи балнеолечение, Спа и уелнес услуги - както е в Сапарева баня.

Между 2015 и 2018 г. ръстът на приходите от международен туризъм у нас е 34%, а увеличението на посещенията на чужденци е с 31 на сто. Приходите от международен туризъм в текущата сметка на платежния баланс по данни на БНБ за 2016 г. възлизат на 6424,4 млн. лева. При общо 8 251 995 посещения за 2016 г. това означава, че приходите от едно посещение са средно 779 лв. Сред чуждестранните посетители е налице много висока степен на удовлетвореност от престоя в страната. Общата удовлетвореност варира в тесни граници в отделните сезони - между 88% и 95%. Факторите, които водят до най-висока удовлетвореност, варират по сезони, но най-общо могат да бъдат обобщени до природните дадености, отношенията с местното население, настаняването, местната кухня, културно-историческите забележителности, а през зимата и ски пистите. Според туристите от чужбина, България е привлекателна дестинация и за практикуване на алтернативни форми на туризъм - културен, СПА/ балнео, еко и селски туризъм.

Факторите, които формират неудовлетвореност у чуждестранните туристи, са устойчиви във времето и не зависят от сезона, в който е осъществена почивката. Недоволството е съсредоточено основно върху инфраструктурата и пътищата, достъпността за хора с увреждания, затрудненията с придвижването и мръсотията.

Целеви пазари за привличане на туристи към България са държавите от източна Европа и съответно посетителите от тези държави са с най-висок дял сред туристите, посетили страната. По данни на НСИ за периода януари-декември 2014 г. най-много чуждестранни туристи са посетили страната от: Гърция (1 031 981 туристи), Румъния (947 365 туристи), Германия (714 195 туристи), Русия (656 454 туристи) и Турция (438306 туристи). Това, между другото, важи и за Сърбия, която също е традиционна дестинация за почивка на туристи от горепосочените държави.

Анализ на посещенията на чужденци в България за периода 2013-2017 г. по страни - основен индикатор за привлекателността на дестинацията - данните за 2017 г. сочат, че посещенията на чужденци в България са 11596167 души, което съпоставено с предходната година показва увеличение с 9,35% (вж. табл. по-долу) (НСИ, 2017).

Табл. № 2

Посещения на чужденци в България за периода 2013-2017 г. по страни

Страни	2013	2014	2015	2016	2017
ОБЩО	9191782	9408821	9316624	10604396	11596167
В. Т.Ч.					
Европейски съюз	5362776	5431145	5243220	6208793	6867671
Австрия	192298	208344	175024	204489	216986
Белгия	94735	103754	100777	119429	152739
Германия	812189	898791	826142	1003030	1046219
Гърция	1105437	1100789	1024526	1157062	1272997
Дания	70915	55924	58290	74125	67502
Ирландия	18405	12739	13849	25388	31617
Испания	59972	65407	58852	63497	89155
Италия	129115	143561	143446	152078	177250
Кипър	17785	17231	19285	22181	24969
Малта	2988	1808	2228	4868	3984
Нидерландия	134683	143793	123578	147882	183755
Обединено кралство	269656	256932	250038	281777	352054
Полша	283498	282105	285455	388833	424724
Португалия	6944	9825	11693	11817	17440
Румъния	1465600	1439853	1499854	1743697	1943436
Словакия	81488	81883	74770	78167	81318
Словения	22002	20178	22859	22591	25178
Унгария	115205	103068	102189	118805	111405
Финландия	37812	32696	24914	30332	33533
Франция	180114	169581	171305	195571	231348
Хърватия	23137	25744	23968	23464	29331
Чешка република	171315	182948	160978	219349	209218
Швеция	39826	40259	39288	48066	56739
Други страни от ЕС	27657	33932	29912	72295	84774
Други европейски страни	3047582	3067160	3105221	3378927	3601426
Бивша югославска република Македония	429008	441107	506052	562365	583026
Норвегия	30768	33050	24629	46899	51142
Русия	695853	666538	493989	589844	565754
Сърбия	428582	453891	501091	490668	541303
Турция	1053046	1094985	1237841	1312895	1437276
Украйна	379444	341524	310777	342214	388645
Швейцария	30881	36065	30842	34042	34280
Други страни	202181	241154	268019	298718	334278
Израел	101222	129961	155276	183846	209304
Канада	17082	19339	18402	17395	19113
Съединени американски щати	72609	79788	81979	82465	90963
Япония	11268	12066	12362	15012	14898
Останал свят	579243	669362	700164	717958	792792

Източник: НСИ

Възходящата тенденция е ясен показател за повишения интерес на чуждите туристи към туристическа дестинация България и в частност дестинация Сапарева баня.

От изведените данни за 2017 г. ясно се открояват посещенията, които са направили граждани предимно на страните по границите на Република България, а именно: Румъния, Гърция и Турция, както и от страни като Германия и Италия, от които са

Този документ е създаден в рамките на проект: СВ007.1.11.075 „Балнеологичният туризъм - бъдещето на здравето“, съфинансиран от Европейския съюз чрез Програмата за трансгранично сътрудничество Interreg - ИПП България - Сърбия - 2014 - 2020 г.

регистрирани посещения от над 1 млн. души. Засилен интерес към дестинацията се отчита и от страните: Русия, Сърбия, Украйна, Полша и Обединено кралство, от които са отчетени посещения в границите между 300-500 хил. души. Значително повишение на посещенията в периода 2017 г. спрямо 2013г. се отбелязва от Израел, която отбелязва ръст от 108 082 души; Белгия - 58 004 души и САЩ – 18 354 души. В рамките на изследвания период въпреки общите положителни тенденции се наблюдава и отлив на туристи от дестинацията предимно от страни като: Дания, Финландия и Унгария.

Общите тенденции за страната влияят и върху туристопотока на Сапарева баня в частност.

3.4. Туристически продукти - потенциал и насоки за развитие - на база утвърдената Програма за развитие на туризма в Община Сапарева баня 2014-2020 г.

Здравен туризъм - По своята дефиниция лечебният туризъм представлява вид специализиран туризъм, който има за цел да задоволи потребностите на потребителите от почивка, физическо възстановяване и поддръжка на общото психическо и физическо състояние в извънболнична обстановка. Тясно свързан с балнеологичното лечение и рехабилитация, лечебният туризъм има много аспекти и приложения. Комбинацията от медицинска и туристическа услуга се ползва с голяма популярност в световен мащаб, като неизследваните територии и възможности стават все по-атрактивни за потребителите - пациенти и потребители на здравни услуги.

Планините, горещите минерални извори, уникалните езера и водопади, естествената природа, чистата околна среда и благоприятния климат са основни ресурси за успешното развитие на туристическия сектор в района. Великолепното съчетание от всички тези туристически ресурси характеризират Сапарева баня като „златна мина“ за развитие на комплексен туризъм, акцентиращ върху балнеологията: планински ски туризъм, екотуризъм, маршрутно познавателен, културен и религиозен, лечебен и спа туризъм, конен туризъм и екстремн туризъм. Минералната вода - 103 градуса - отличителен ресурс на дестинацията за развитието на здравен, спа и уелнес туризъм (балнеоложки туризъм) се използва пълноценно от Специализираната болница за рехабилитация „Сапарева баня“ АД (балнеосанаториума), аква клуб „Котвата“, новата градска баня, вече и в къщите за гости в района, хотелите и басейна в СУ „Христо Ботев“, който е достъпен и за външни лица за обучения по плуване. Рехабилитационната болница предлага възможност за профилактика, лечение на редица заболявания. Минералният плаж на санаториума е реновиран с 2 басейна, минерални душеве, джакузита, игрище за плажен волейбол и снек бар, разположен в парковата му зона е привлекателно място за жителите, гостите на град Сапарева баня и за лекуващите се в санаториума в летните горещини. „Аква клуб Котвата“ е атрактивен клуб за гости с всички удобства за релакс и лечение. Комплексът обхваща два големи басейни за възрастни, два детски басейна, контрастни басейни със студена и гореща вода, с необходимите съблекални и душеве, също така ресторант и заведение за бързо хранене. Големите басейни могат да се използват, както за спорт така и за релаксация, чрез предвидените към тях джакузита с хидромасажни дюзи, водопади и хидромасажни лежанки за любителите на СПА процедурите, като са осигурени външни джакузита и каменно топило с минерална вода с

температура до 40 градуса и контрастни студени басейни. Те имат благоприятно въздействие върху нервната система и се използват като ефикасен метод за засилване на кръвообращението. Същите работят целогодишно, като допълват намиращата се в съседство реновирана минерална баня, разполагаща със закрити басейни и СПА център. Реновираният градски парк „Николай Хайтов“, парк за планинско колоездене Чемпиънс Фактори байк, парк „Рилски езера“, екопътеките, природните и културни забележителности на общината са богати ресурси за поддържане на доброто физическо и душевно състояние на посетителите.

Планински и зимен (ски) туризъм - *Този вид туризъм се базира на наличието на планина в региона и възможността за туристически дейности, свързани с преминаване по еко-пътеки, изкачване на върхове, ползване на ски-писти и писти за други зимни спортове, посещение на планински езера, водопади, пещери, както и еко-туристически дейности, свързани с опознаването на природата.*

В границите на Национален парк Рила са разположени над 100 върхове, скални стени, пещери, каньони, водопади и езера. От езерата 70 имат ледников произход. Рила планина е красива както през лятото, така и през зимата. Природата и е достъпна за туристите благодарение на мрежа от маршрути и маркирани пътеки. Сред най-популярните дестинации в Рила е връх Мусала - най-високият на Балканския полуостров (2925 м).

Планински и зимен (ски) туризъм за застъпени предимно в село Паничище и високата част на планината. То е забележително с природните си богатства и благоприятни условия за развитие на планинския туризъм в региона.

Високопланинската част на Паничище предлага и подходящи условия за зимни спортове - ски-спускания и пързалане с шейни. Тя е застроена общо с 4 хижи - „Скакавица“, „Пионерска“, „Ловна“ и „Рилски езера“. Хижа „Скакавица“ е известна с това, че е първата хижа в България.

Село Паничище разполага с няколко писти:

- „Бекяра“ - алпийска ски-писта 470 м, съоръжена със ски-влек за 280 души за 1 час.
- „Аждера“ - детски ски-плац, съоръжен с „бейби“ ски-влек и писта 150 м със ски-влек с капацитет 200 души за 1 час.
- Детска писта 200 м пред хижа „Пионерска“
- Писта за ски бягане 1000 м при „Аждера“. Има възможност за разширяване и удължаване на пистата до 3000 м.
- Алпийска ски-писта (детска) с дължина 250 м със ски - влек с капацитет 200 души за 1 час.

Средната им дължина е около 500 м, а денивелацията им варира от 120 до 600м. Най-дългата и стръмна писта е при х. „Рилски Езера“ - 1100 м и денивелация 500 - 600 м. Всички писти в селището разполагат със ски влекове с изключение на тази при х. „Ловна“. Тук се намира и единствената у нас писта за спортни шейни, която отговаря на международните стандарти, а ски-пистата при местността „Аждера“ се използва за регионални състезания.

Културен туризъм - Културният туризъм (англ. Cultural Tourism, на бълг. още Културно-познавателен туризъм) е форма на туризма, при която основна цел на туристите е посещението на обекти, свързани с културата и културните особености на някаква епоха или на някаква група хора (нация, етнос, племе и т.н.). Обектите на културния туризъм може да представляват различни форми на изкуство, представени в галерии на изкуствата или на открито, места и обекти с историческо значение (исторически паметници) - сгради, местности, селища, предмети и др., исторически музеи, археологически музеи и разкопки, етнографски музеи и т.н. Към културния туризъм спада също посещението на различни културни изяви от типа на фестивали, театрални постановки, представяния на местни народни традиции, обичаи, обреди и др.

Допълнителен ресурс за развитие на туристическите услуги и туристическото предлагане като цяло в Община Сапарева баня представлява богатото културно-историческо наследство общината. На територията ѝ се намира праисторическото селище „Кременик” и останки от древноримския град „Германея”, възникнал около лечебните минерални води. В парка на санаториума и в градината на средновековната църква „Св. Никола” могат да се видят каменните стени на древния римски град, останките от римската баня и редица други археологически находки. Черквата „Свети Никола” (XII - XIII в) е една от най-старите в Община Сапарева баня и същата е реновирана и обновена по ПРСР 2014-2020. Запазени са и множество други древни църкви и няколко манастира, които са предпоставка за развитие на културен туризъм, като допълнителна услуга.

Територията на община Сапарева баня е богата на църкви, параклиси и манастири, които дават добра предпоставка за развитие на религиозен и поклоннически туризъм.

През 2019 г. за десети път ще се проведе превърналият се вече в традиция Поклонническият път „Рилският Чудотворец“. Маршрутът му минава по билата на планините Витоша, Верила и Рила, движи се и през територията на Община Сапарева баня. По традиция походът се провежда в първите дни на м. август и е едно поклонение към преподобния светец и закрилник на българския народ - Св. Йоан Рилски Чудотворец. Организатори са Богословският факултет на Софийския университет „Св. Климент Охридски“ и Столична Община, а поклонниците наброяват над 200 души.

Еко туризъм

Община „Сапарева баня“ има възможност за развитие на еко-туризъм, тъй като на територията ѝ попадат няколко защитени територии. Национален парк „Рила” е създаден поради голямото разнообразие на растителен и животински свят. Наличието на застрашени от изчезване видове записани в Червената книга на България, както и богатата дървесна растителност са наложили обособяването му в Национален парк.

- Природен резерват „Скакавица” (в границите на Националния парк „Рила”);
- Водопад „Скакавица” - най-високият водопад в Национален парк Рила;
- Природна забележителност Водопад „Горица” - включен е като природна атракция в редица туристически маршрути.

На територията на общината попадат и зони по Директивата за хабитатите и Директивата за птиците:

1. По директива за птиците Защитена зона „Рила” - BG0000495 (съвпада с НП Рила) - с около 4300 ха в землището на общината и представлява ОВМ (орнитологично важно място с код BG055)
2. По директива за местообитанията:
 - a. Защитена зона Рила BG0000495 - също както при горното, 4300 ха.
 - b. Защитена зона Верила BG0000308 - около 74,4 ха
 - c. Защитена зона Рила-север BG000629

Общо на територията на общината до момента биоразнообразието се опазва на площ от 10 984,1 ха - по-голямата част от която, под режима на защитени зони, а почти цялата останала част под режима и на двата основни природозащитни инструмента в България - ЗЗТ и ЗБР.

Голямата част от местообитанията на приоритетните видове и природни местообитания, включени като цели в настоящата оценка за развитие на туризма, попадат в тези близо 11 000 ха.

Селски туризъм - *Селски туризъм е понятие, което придоби широка популярност в последните няколко години. Свързва се най-общо с почивка на село, във вила или къща за гости сред природата. Селският туризъм се асоциира и с допир до селския живот като атмосфера, начин на хранене и прекарване на свободното време. За много възрастни хора и деца храненето с екологично чисти продукти, произведени на място е рядкост, а кравите, козите и прасетата са познати само от картинки в детските книжки. Настаняването в селата е обикновено във вили или къщи за гости.*

Селският туризъм в Община Сапарева баня има потенциал, но е с изключително слабо застъпено развитие. Предпоставка за развитието на този вид туризъм е наличието на къщи за гости, но липсва правилна ориентираност от страна на собствениците им за допълнителните услуги, които могат да се предоставят от тях на туристите и които биха могли да бъдат допълнителен източник на доходи.

Всички описани ресурси, както и анализите на техните характеристики, изтъкват големия туристически потенциал на Община Сапарева баня. Търсенето в последните години е насочено именно към такъв тип туристически продукт, какъвто следва да предлага Община Сапарева баня, предвид природните и антропогенните ресурси, с които разполага.

За съжаление, обаче, на територията на общината туризмът е със скромни измерения. Ресурсите за различните видове туризъм се използват частично.

Основните проблеми пред развитието на устойчив туризъм в община Сапарева баня са:

- *Липса на модерна инфраструктура и качествена леглова база от висока категория;*
- *Липса на добре разработен туристически продукт с ясно изразени характеристики;*

- *Липса на комуникационна и дистрибуционна мрежа за маркетинга на туристическия продукт - в страната, но още повече - в чужбина;*
- *Недостатъчно квалифициран персонал в сферата на туристическите услуги, вкл. съществуване на езикови бариери;*
- *Недостатъчни атракции;*
- *Недостатъчно качество на транспортната инфраструктура.*

Тенденцията все още е организацията на туристическите пътувания да продължи да бъде на основата индивидуални неорганизиран туристи, но се очаква да се увеличава значително посещаемостта на туристи от системата туроператор-агент-турист, пропорционално на развитието на информацията в интернет. Най-високи се очаква да бъдат приходите от неорганизиран български туристи от категорията средна класа и хора със стандартни за българската икономика професии. Организираните туристи от чужбина към момента съставляват само малка част от общия процент посетители. Община Сапарева баня, обаче, е предприела сериозни мерки за подобряване нивото на туристическата инфраструктура и създаване на ефективна комуникационна политика.

Туристическата оферта на Община Сапарева баня може да развие и широк набор от специализирани (алтернативни) видове туризъм - алтернатива на масовия туристически продукт по начин на предлагане, протичане и ангажиран човешкия ресурс. Такива са: екологичен, приключенски (преходи с колело, на кон, със ски и снегоходки, спускане с лодки, гмуркане, проникване в неосветени пещери, преминаване на алпийски маршрути с водач) и тематичен (свързан с културно-историческото наследство, с езотеричното, религията, виното, традиционната кухня, етнографията и традиционната музика и занаяти).

По примера на други региони в България е възможно да се развиват и нишови продукти - спортен, градски развлекателен и делови (MICE) туризъм. Специализираните и нишовите продукти могат да бъдат определени като продукти с потенциал.

3.5. Инфраструктура

Базова инфраструктура

Пътищата от общинската пътна мрежа в Сапарева баня се поддържат целогодишно в добро състояние. Общата дължина на общинската пътна мрежа е 57 км., от които второкласен път с дължина 15 км, четвъртокласни пътища с дължина 22 км., и местни пътища с обща дължина от 20 км. Уличната мрежа в населените места е с обща дължина от 97,5 км.

Преасфалтирани и реконструирани са всички главни улици в общината осигуряващи достъп до главните пътища и към село Паничище. Бърз и лесен достъп по шосе до село Паничище и х. Пионерска се осъществява по четвъртокласният път 62084 Сапарева баня - Паничище - х. Пионерска, който е реконструиран и рехабилитиран в най-опасните участъци и в по-голямата част от километража си. Пътят е с добра пътна настилка, габарит и пропускателна способност, което е гаранция за удобство, безопасност и сигурност по време на пътуване.

Транспортното обслужване е организирано много добре като са разкрити редица транспортни линии които осигуряват редовно и качествено превозване за населението от общината /автобусите са достъпни за хора с увреждания на опорно-двигателния апарат/ към областния център, столичния град и съседните по-големи градове. Броят на паркоместата е увеличен като е въведена и синя зона. Обозначени са около 130 паркоместа, като в тях са предвидени и места за паркиране на ППС, превозващи хора с трайни увреждания. Въведената синя зона е част от модернизацията на курортния град и регулира и облекчава движението и паркирането в най-натоварените участъци на града.

Комуникации

В общината е налице покритие и на трите основни мобилни оператора за България, а Интернет достъпът е осигурен и има безжичен оптичен интернет, който е реализиран от общинска администрация чрез спечелен ваучер за осигуряване на безплатен безжичен интернет на обществени места от участието ѝ в инициативата WiFi4EU, организирана от Европейската комисия.

Община Сапарева баня поддържа официална интернет страница на адрес: www.saparevabanya.bg, която информира широката общественост, посетителите и туристите относно всички забележителности в района, достъпност, транспорт, услуги и др. Общината има налице достъпна фейсбук страница, в която се публикуват всички събития в региона, новини и съобщения. Всички хотелиери и собственици на къщи за гости използват услугите на интернет платформи, които позволяват да се осъществяват електронни резервации на нощувки в туристическата дестинация.

Култура

Територията на област Кюстендил, в която попада и Община Сапарева баня, носи следите на всички исторически епохи. Тракийско, елинско, византийско, възрожденско и съвременно присъствие са напластявали култура и ценности. Високата културно-историческа и познавателна стойност на уникални паметници от античната и средновековната българска епоха, превръщат района в поле за изследвания, база за развитие на културен туризъм и специфичен туристически продукт.

Средновековният храм и паметник с национално значение „Св. Никола” в центъра на града е реновиран с евросредства през 2018 г. по ПРСР 2014-2020. А от края на изминалата 2015 г. в общината функционират Художествена галерия „Васил Кръпчански” и Етнографски музей, построени по проекти на общината, финансирани по ПРСР 2007-2013. Градската галерия събира, съхранява и експонира творчеството на сапаревобанските и други изтъкнати художници. Етнографската експозиция показва бита и ежедневието на сапаревобанчани от недалечното минало.

Други средища на културен живот са петте читалища на територията на общината: НЧ „Просветен лъч 1905”, гр. Сапарева баня, НЧ ”От извора-2013”, гр. Сапарева баня, НЧ ”Пробуда-1923”, село Овчарци, НЧ „Нов живот - 1928”, село Ресилово и „Народни будители 1926“, с. Сапарево, които организират различни културни мероприятия, концерти на

открито, фолклорни представления, местни обичаи: Лазаруване, Коледари, литературни четения и т.н. НЧ "От извора-2013", гр. Сапарева баня в партньорство с община Сапарева баня и ТВ Родина провежда ежегоден МФФ "Сапарева баня", под наслов „Гора пее, мома се люлее“, който представлява огромен интерес за участниците и гостите на града.

Етнографска експозиция в сградата за експониране на етнографското наследство

Градска художествена галерия "Васил Крапчански"

За туристите от страната интерес представляват съборите, кукерския празник и нетипични за другите населени места празници и събития. Но, за чуждестранните туристи, всички празници, чествания, мероприятия свързани с българския бит и култура, пресъздаващи българските обичаи и традиции, представляват огромен интерес.

Туристическа инфраструктура

По данни, предоставени от Община Сапарева баня на територията на общината ситуацията с възможностите за настаняване към 2018 г. е следната:

Табл. № 3

	Хотели	Други места за настаняване, вкл. къщи за гости, апартаменти и др.
Брой на местата за настаняване	10	145
Леглова база	2284	
% на чуждестранните посетители в местата за настаняване	30	
Брой на нощувките в местата за настаняване	74 769	
Средна дневна цена за стая във високия сезон	60	

Броят на реализираните нощувки е с възходяща тенденция на нарастване:

- 2018 г. - 74 769 общо реализираните нощувки на територията на община Сапарева баня от българи и чужденци; пренощуващите лица - 47 213 броя;

- 2017 г. - 67 115 общо реализираните нощувки на територията на община Сапарева баня от българи и чужденци; пренощуващите лица - 41 155 броя;

Капацитетът на легловата база в средствата за подслон и местата за настаняване на територията на община Сапарева баня също нараства - през 2014 г. е общо 1381 легла, в т. ч. и хижите в село Паничище, а по данни за 2018 г. - 2284, т.е. скоро се очаква да се регистрира 100% увеличение.

Към настоящия момент хотелите са предимно със звездна категоризация от 1 до 3 звезди и практически липсват хотели с 4 и 5 звездна категоризация. Това ограничава силно възможностите на Община Сапарева баня за развитие на успешен и печеливш спа и уелнес туризъм от гледна точка на търсене на по-люксови места за настаняване. В същото време голяма част от хотелите предлагат качествени спа услуги и басейни на открито и закрито. През 2019 г. бе открит и най-новият хотел в Сапарева баня - Бутиков СПА хотел „103°“ с уникален СПА комплекс.

Профилът на туристите, практикуващи спа, уелнес и ски туризъм и най-вече този на чуждестранните туристи, изисква също така наличието на модерна настанителна база, която да съответства на образа на едно престижно туристическо потребление. Отчитайки този факт, Общината привлича инвеститори, които в момента строят 4-5 звездни спа хотели, за да отговорят на съвременното търсене на качествени спа услуги.

Заведения за хранене и развлечения

Заведенията за хранене и развлечения на територията на Община Сапарева баня са около 50 на брой, съсредоточени предимно в град Сапарева баня и представляват ресторанти, снек-барове, пицария и кафе-аперитиви. Като основен компонент от туристическата инфраструктура в една дестинация, може да се направи извод за общината, че към момента няма достатъчно много обекти, които да осигуряват възможности и разнообразие по критерия „забавление и развлечения“, но се забелязва и стремеж към създаване на нови такива.

През 2017 г. отвори врати кино от веригата Кинополис. Киното разполага с последна 3D кино технология и зрителите ще имат възможност да се докоснат в магията на киното, която познават от кината в София и другите големи градове и е желано място за посещение от местните и всички гости на Сапарева баня. Киното предлага и театрални постановки, които представляват голям интерес за местните жители и гостите на общината.

В непосредствена близост се намират и редица места за развлечения - градска галерия „Васил Кръпчански“, етнографски музей към НЧ „От извора-2013“, библиотека, кино и 2 читалища, които осъществяват културно-просветни и развлекателни дейности.

Като основни недостатъци могат да се посочат малкият капацитет на обектите, което предполага невъзможност да се поеме голям туристопоток, съставен от организирани групи; неразнообразните менюта в заведенията, липсата на предлаган специфичен местен кулинарен специалитет, който да се отличава от предлаганите ястия в ресторантите на

другите общини; липса на разпознаваема за региона развлекателна програма като вечерно шоу, аниматорска програма за гостите на ресторантите, представяне на българските традиции и обичаи - все фактори с отрицателно влияние върху развитието на конкурентен туризъм, основан на местен туристически продукт.

Положителният момент е разбирането и нагласата за развитие от страна на местните предприемачи.

Екопътеки и туристически маршрути

Предвид природните дадености на територията на Община Сапарева баня, тя е не само административен център, но и обособена туристическа дестинация, която предлага развитието на различни форми на туризъм - балнеоложки, планински-ски туризъм, културен, селски, спортен, конен, но същевременно с това има сериозни благоприятни условия за маршрутно-познавателен и еко-туризъм.

Редица туристически маршрути и еко-пътеки пресичат територията на общината, а от Информационния туристически център „Гейзера“, както и от Посетителски център „Паничище“, туристите могат да ползват услугите на квалифицирани планински водачи.

Добре разработени маршрути са:

- Седалкова въжена линия „Рилски езера“ (въжената линия от хижа Пионерска до хижа Рилски Езера).
- Екопътека „Валявица“ - По пътя на живата вода;
- Екопътека „Горица“ до Овчарченския водопад и Соколов изглед;
- Европейски туристически маршрут Е-4
- Туристическа пътека до параклис „Св. Илия“
- Туристически маршрут: гр. Сапарева баня, кв. Гюргево - Манастир „Св. Стефан“ - Ръжана
- Туристически маршрут: с. Сапарево - Манастир „Св. Стефан“ - Обесен камък - хижа „Пионерска“
- Туристически маршрут: гр. Сапарева баня - Оброчище „Света Варвара“ - Езерицето
- Туристически маршрут: гр. Сапарева баня - Паничище - Седемте рилски езера

Спортна инфраструктура

Спортната инфраструктура в община Сапарева баня се характеризира с добри съоръжения и това дава възможност за развитие на масов спорт. Политиката на Общината разглежда бъдещото поддържане и създаване на нова спортна инфраструктура като част от развитието на туризма, което ще се използва и от местното население за поддържане на необходимия жизнен стандарт и здравословен начин на живот.

Природно-климатичните ресурси дават отлични възможности за развитието на спорта в общината в следните му разновидности:

- Ски алпийски дисциплини (екстремни ски спускания, сноуборд и др.)
- Биатлон

- Лека атлетика
- Планинско бягане
- Алпинизъм
- Автомобилни състезания
- Футбол - футболен клуб „Германея” и женски отбор
- Плуване
- Борба
- Велоспорт и планинско колхозене
- Конен туризъм
- Голф
- Лов

Сапарева баня и Паничище са домакини на:

- детско ски състезание за купа Петър Попангелов - старши, в което участват деца от цялата страна;
- ски състезания за скиори-ветерани;
- ски състезание за купата „Невенка Пеева”;
- лятно състезание по ски бягане с ролкови ски за „Купа Сапарева баня”;
- провеждането на републикански състезания по планинско бягане.

3.6. Човешки ресурси

Привлекателността на туристическата дестинация се определя и от качеството на човешкия ресурс ангажиран в предоставянето на туристически услуги. В сектора, страната ни има остра нужда от квалифицирани и добре подготвени кадри, които успешно да бъдат внедрени в туристическите предприятия. Достиженията, които българският туризъм отчита през последните няколко години, изискват адекватна подготовка на персонал, който да предостави първокачествено посрещане и обслужване на туристите. За да се постигне това ниво на подготовка на кадрите е необходимо поддържане на тясна връзка между бизнеса и образованието. Част от постъпките за постигане на тази цел са свързани със създаване на Център за квалификация и преквалификация на кадрите в туризма, който е по инициатива на Министерството на туризма в сътрудничество с Министерството на образованието и науката (Министерство на туризма, 2018). Цялостната идея на този проект е да се подпомогнат и задържат работещите в сектора, като се повиши тяхната квалификация и се преодолее сезонността в бранша. По данни от наблюденията на работната сила на НСИ през 2015 г. в сектор „Хотелиерство и ресторантьорство“ са заети 158 300 лица, през 2016 г. те са 114 838 лица, а през 2017 г. - 113 365 лица (НСИ, 2018). Тази негативна тенденция се дължи на множество фактори, като само един от тях е сезонната заетост на персонала, но с най-голямо отражение е липсата на персонал. Като допълнителна част от мерките, които Министерството на туризма предприема по преодоляване на проблема с кадрите в сектора е прилагане на дуално обучение в средното образование (което е успешно приложимо и във висшето образование) по примера на Германия, Австрия и Швейцария, където системата работи изключително успешно. Обезпечаването на сектора с квалифицирани кадри е от

ключово значение за още по-успешното развитие на сектора в страната, което изисква поддържане на тесни връзки между държавата, бизнеса и обучаващите институции.

Все пак е факт, че ниското заплащане в сектора, както и сезонността на заетостта, правят туристическия бизнес непривлекателен за кадрите, особено позициите на по-ниските нива. Недостигът на човешки ресурси в последните години се превръща в един от най-сериозните проблеми на индустрията, който не само не намира решение, но и се задълбочава. Необходими са мерки на национално и местно ниво за намаляване на сезонността (например насърчаване на мобилността между туристически места, активни в различни периоди и развитие на алтернативни форми на туризъм). Наемането на нискоквалифицирани кадри от чужбина трябва да се осъществява с предпазливост, тъй като представлява рисков фактор по отношение на качеството на туристическата услуга.

Проучване по проект „Трансфер на иновации в туризма”¹ идентифицира и проблеми, свързани с развитието на човешките ресурси на фирмено ниво:

- Липса на фирмени стратегии за развитие на човешките ресурси;
- Недостатъчно инвестиции в персонала;
- Недостатъчно обучения - езикови, за внедряване на нови технологии и във връзка с дейността;
- Ниска склонност на заетите към географска и професионална мобилност;
- Липса на партньорства за обмен на кадри
- Липса на точна оценка за потребностите на работодателите в туризма от работна сила с определени характеристики и умения
- Липса на кадри с подготовка за новите професии в туризма (свързани с новите технологии, иновациите и тенденциите в индустрията)
- Недостиг на добре обучени кадри в специфични области (напр. екскурзоводи, рехабилитатори, физиотерапевти и други)
- „Изтичане“ на кадри в чужбина

На национално ниво липсва цялостна държавна стратегия за развитието на кадровия потенциал в туризма, а сътрудничеството между образователните институции и бизнеса все още не е достатъчно активно². Проблем на сектора е и липсата на точна оценка за потребностите на работодателите от работна сила с определени характеристики и умения.

Тези данни обаче засягат икономиката като цяло и са базирани на малък дял предприятия в сектора. Необходими са регулярни проучвания за оценка на състоянието на човешките ресурси в туризма, фирмените политики за развитието им и потребностите на работодателите в туризма конкретно в Община Сапарева баня, така че да се осигури адекватна основа за взаимодействие с образователните институции

Професионално направление „Туризъм“ не е сред определените като приоритетни в списъка към Постановление №64 от 25 март 2016 г. за условията и реда за утвърждаване на

¹ Орма Травел ЕООД, Проект BG051PO001-7.0.07-0046-C0001 „Трансфер на иновации в туризма“, 2013-2014 г., Оперативна програма „Развитие на човешките ресурси“ 2007-2013 г.

² Кръгла маса „Човешките ресурси - фактор за успешен туризъм“, 2014 г.

Този документ е създаден в рамките на проект: СВ007.1.11.075 „Балнеологичният туризъм - бъдещето на здравето“, съфинансиран от Европейския съюз чрез Програмата за трансгранично сътрудничество Interreg - ИПП България - Сърбия - 2014 - 2020 г.

броя на приеманите за обучение студенти и докторанти в държавните висши училища и за приемане на списък на приоритетните професионални направления, тъй като според данните от Рейтинговата система на висшите училища за 2016 г. придобилите висше образование по специалности от направление „Туризм“ в най-ниска степен намират работа по специалността в сравнение със завършилите специалности от други професионални направления.

Делът на работодателите, заявили, че в следващите пет години очакват да наемат кадри с висше образование от професионално направление „Туризм“ е едва 2%. За сравнение този дял при направление „Икономика“ е 47%. Рейтинговата система отчита и по-висок риск от безработица за завършилите висше образование от професионално направление „Туризм“ от средния за всички завършили висше образование. Броят на произвежданите кадри по направления и специалности, свързани с туризъм, в образователната система намалява в последните години, което още повече задълбочава проблема с човешките ресурси в сектора.

3.7. Институционална рамка

Повече от 100 хил. туристи са посетили Рилските езера през активния летен сезон на 2018 г., като ръстът е над 12%, по данни на Министерството на туризма. Това ясно показва, че Сапарева баня има големи перспективи и за развитие на СПА, планински и културен туризъм, а близостта на града до столицата е важна предпоставка за увеличаване на туристопотока. Положителна тенденция е, че се отчита ръст на нощувките в областта и в общината от над 17%, но все още преобладават еднокдневните пътувания. Важно е да се задържат туристите по-дълго в региона, като им се предложат повече атракции и преживявания.

На общинско ниво е разработена и се прилага Програма за развитие на туризма в община Сапарева баня за периода 2014-2020 с ясни и конкретни цели, базирани на подробни анализи.

На национално ниво е актуализирана Националната стратегия за устойчиво развитие на туризма в Република България, 2014-2030 г., новата версия е от края на 2017 г.

Разработва се и продуктова стратегия за балнео- и СПА туризма /от Министерство на туризма/, която се очаква да бъде готова до края на 2019 г.

В допълнение, от гледна точка на институционалната рамка, в България вече са въведени правила и ред за функциониране на СПА сектора. Важна стъпка за това бе приемането на Наредбата за условията и реда за сертифициране на „балнеолечебен (медикул СПА) център“, „СПА център“, „уелнес център“ и „таласотерапевтичен център“ към Закона за туризма. Това е първи подобен подзаконов нормативен акт и с него се въвеждат минимални задължителни законови изисквания, на които да отговарят специализираните центрове. Така ще се прекъсне порочната практика всеки хотел с басейн или сауна да има възможност сам да реши дали да се нарече СПА център и по този начин да не отговори на очакванията на туристите. Сертифицирането е доброволно, но само обектите, които са проверени на място ще могат да носят абривиатурата СПА и ще бъдат вписани в Националния туристически регистър.

3.8. SWOT анализ

На база на ситуационния анализ и всички данни, представени до момента са изведени силните и слабите страни на дестинацията - Община Сапарева баня и възможностите и заплахите пред бъдещото ѝ развитие.

Табл. № 4

СИЛНИ СТРАНИ	СЛАБИ СТРАНИ
• Многообразие от туристически ресурси, относително добра туристическа инфраструктура с увеличаващи се туристопотоци и значителен нереализиран потенциал в различни видове туризъм - фестивален, еко, селски, СПА и уелнес, културно-исторически, религиозен, гурме, както и много други ; • Относително добро географско разположение с разнообразен релеф и висока конкурентоспособност в ценово отношение; • Благоприятен климат за целогодишен туризъм; • Благоприятно географско положение с висока надморска височина и възможност за задържане на снежната покривка през зимата; • Добра транспортна достъпност /близост до международен път Е-79, коридори 4, 8 и 10/, в близост до столицата и международно летище, областни градове и външни граници; • Уникална забележителност - единствения в България и континентална Европа гейзер-фонтан - 103° С; • Флористично и фаунистично видово разнообразие, голям брой защитени видове на територията; • На територията на общината се намират част от НП „Рила”, резерват „Скакавица”, Защитената територия „Горица”;	• Дефицити по отношение на поддръжката и развитието на туристическите атракции - културни и природни забележителности и нематериално културно наследство; • Ниски доходи на населението, нисък стандарт; • Обезлюдяване поради застаряване на населението и механична миграция към по-големите областни градове; • Ясно изразен сезонен характер на туристическите посещения; • Отсъствие на представители на туроператори и турагенти на територията на общината; • Липса на качествени кадри на пазара на труда и такива с подготовка за новите професии в туризма (свързани с новите технологии, иновациите и тенденциите в индустрията) • Недостиг на добре обучени кадри в специфични области (напр. екскурзоводи, рехабилитатори, физиотерапевти и други) • „Изтичане“ на кадри в чужбина • Значителни сезонни колебания в заетостта и голямо текучество на персонала , липса на висококатегорийна материално-техническа база; • Липса на достатъчно обекти и заведения за развлечения и забавления;

Този документ е създаден в рамките на проект: СВ007.1.11.075 „Балнеологичният туризъм - бъдещето на здравето“, съфинансиран от Европейския съюз чрез Програмата за трансгранично сътрудничество Interreg - ИПП България - Сърбия - 2014 - 2020 г.

- Висок потенциал за развитие и установяване като балнео, СПА и уелнес дестинация;
- Богато културно-историческо наследство, множество църкви, параклиси и манастири;
- Добри възможности за развитие на традиционен продукт в традиционна среда;
- Висока удовлетвореност от основните елементи на преживяването за туристите;
- Екотеритория без промишлени замърсители;
- Висок потенциал за биоземеделие и еко-продукция;
- Няма презаселване на територията, малки населени места, негъста селищна мрежа;
- Конкурентни цени на туристическия продукт.

- Преобладават фирми от малък и среден бизнес, без възможност да предоставят конкурентен продукт;
- Отчасти амортизирана туристическа инфраструктура;
- Кратка средна продължителност на престоя;
- Липса на регламентирано сметище и наличието на много незаконни такива, които влияят негативно на имиджа на дестинацията;
- Недостатъчно развита инфраструктура за третиране на отпадните води;
- Ниска енергийна ефективност;
- Липсва цялостна информационна стратегия;
- Липса на комуникационна политика, реклама и продуктово позициониране;
- Липса на хоризонтална и вертикална комуникация между заинтересованите страни при развитието на туризма;
- Ниска степен на развитие на елементи извън обсега на туристическите дестинации;
- Недостатъчно развитие на информационните технологии - интернет информация и маркетинг;
- Неоползотворени туристически ресурси;
- Липсват иновативни идеи и преференции за инвестициите в туризма;
- Ниска степен на съоръженост на стадиони, писти и зали с иновативни спортни атракции и удобства на високотехнологична основа;
- Недостатъчно инвестиции в развитието на музейната мрежа, слабо използване на новите технологии, малък брой посетители;

Interreg - IPA CBC Bulgaria - Serbia

	• Недостатъчно възможности за провеждане на големи международни събития и слабо развита конферентна инфраструктура • Трудно откриваем, неудобен за използване и лошо структуриран събитиеен календар, дублиран в различни културни и туристически институции с различно и непълно съдържание; • Недостатъчно и неефективно промотиране на продукти с потенциал - еко, селски, приключенски, религиозен, винен и гурме туризъм, фолклорни събития, певчески фестивали и традиционни български празници.
ВЪЗМОЖНОСТИ	ЗАПЛАХИ
• Голям туристически потенциал; • Развитие на устойчив туризъм и обособяване на Община Сапарева баня като уникална със своя комплексен туристически продукт дестинация; • Изграждане на имидж като балнео - СПА - и уелнес - дестинация не само в страната, но и в международен план; • Повишаване на интереса на чужди инвеститори; • Увеличаване на заетостта; • Задържане на населението на територията на общината; • Постигане на енергийна ефективност с намаляване разходите за отопление, осветление чрез използване на геотермалните ресурси, слънчева енергия, ВЕЦ-ове и т.н. и пренасочване на спестените средства към инвестиции в модернизирание;	• Задълбочаването на финансовата криза и спад в икономиката; • Недостатъчно инвестиции; • Нарастващи миграционни потоци • Глобални климатични промени и висока степен на уязвимост на географските региони • Замърсяване на въздуха, водите и почвите, което променя материалната среда и антропогенните ресурси, необходими на туризма • Силни конкуренти по отношение на доминиращите туристически продукти на България • Демографска криза и обезлюдяване на района, застаряващо население; • Отлив на квалифицирани и млади кадри в големи градове и чужбина; • Задълбочаване в диспропорциите при доходите; • Климатични промени, които

Този документ е създаден в рамките на проект: СВ007.1.11.075 „Балнеологичният туризъм - бъдещето на здравето“, съфинансиран от Европейския съюз чрез Програмата за трансгранично сътрудничество Interreg - ИПП България - Сърбия - 2014 - 2020 г.

- Висок потенциал и условия за развитие на многопрофилен туризъм (балнео, планински, еко, спа, културен, маршрутно-познавателен, спортен, конен, селски и т.н.);
- Достъп до европейските пазари;
- Подобряване на инфраструктурата;
- Засилване на международните връзки;
- Подобряване на квалификацията и уменията на персонала в туризма;
- Повишаване ефективността на маркетинговите и промоционните програми и дейности;
- Възможност за ръст в туризма въпреки кризата поради спецификите на дестинацията;
- Екотеритория, възможност за развитие на био-земеделие;
- Развитие на туризма и повишаване качеството на предлагания туристически продукт, вкл. създаване на нови и иновативни туристически продукти и настаняване в обекти с категории 4 и 5 звезди;
- Повишаване жизнения стандарт на населението;
- Изграждане на завод за преработване на отпадъците и въвеждане на безотпадна технология с цел намаляване замърсеността на региона;
- Повишаване информираността и мотивацията на местното население;
- Насърчаване на развитието на туристически ниши (напр. еко-, етно- гурме-туризъм), използвайки по този начин благоприятните условия за разнообразяване на туризма в пограничния регион;
- Подобряване на достъпа до обекти от провалят туристическите сезони;
- Забавянето в изпълнението на проектите, програмите и мерките за развитие на общината и туризма;
- Риск от загуба на средства по европрограмите и фондовете поради спиране на средства от ЕК;
- Зачестяване на природни бедствия като земетресения, горски пожари, наводнения;
- Недостиг на средства за поддържане на транспортната инфраструктура;
- Неадекватно управление на туристическите обекти и заведения;
- Загуба на пазари, водещи до закриване на местни производства;
- Недостатъчни инвестиции на частния сектор в образованието и квалификацията на работното място;
- Липса на адекватни устройствени планове и зонирание в туристическите региони, вкл. в следствие от политически промени в управлението;
- Въздействие на кампании, насочени към масовия туризъм, от страна на конкурентни дестинации;
- Продължаваща зависимост от международните туроператори на масовия туризъм;
- Неуспешно постигане на задълбоченост на рекламните дейности поради недостатъчно финансиране.

туристически интерес и с това подпомагане на използването на природното и културното наследство;

- Използване на културното наследство като възможен генератор за нови продукти и възможности за заетост;
- Подобряване имиджа на пограничния регион като туристическа дестинация чрез създаване на обща трансгранична туристическа марка;
- Нарастване на броя на хората, свързани с природата и екологичния начин на живот, с изисквания към целесъобразното използване на природните ресурси и практикуване на устойчив туризъм;
- Нарастваща популярност на алтернативните видове туризъм;
- Нарастващо предимство на цената при търсене на туристическо пътуване

Изводите, които могат да се направят от SWOT анализа на развитието на туризма в Община Сапарева баня показват, че територията на общината е богата на природни и антропогенни туристически ресурси, разполага с изградена туристическа инфраструктура и има потенциал да се превърне във водеща туристическа дестинация не само за вътрешния пазар, но и с международно значение.

Настоящият SWOT анализ позволява да се обобщи, че туризма в Община Сапарева баня има значителен потенциал за бъдещото си развитие, особено в направленията за развитие на алтернативен туризъм - като планински, ваканционен, балнеоложки, СПА, уелнес, културен, религиозен, селски, еко-, маршрутно-познавателен, спортен, екстремн, събитийн, приключенски и гурме/кулинарен туризъм.

Проблемите, пред които се изправя Общината са много, но са преодолими. Основните трудности ще са при справянето с демографската и икономическата криза, ниската степен на квалификация при заетите, подобряване и изграждане на нова отговаряща на по-високи изисквания туристическа инфраструктура, изготвяне на комуникационна и имиджова стратегия и най-вече изготвянето на конкурентен туристически продукт.

Част 3

Ситуационен анализ на развитието на туризма, в частност балнеотуризма в община Сокобана

Зеленото сърце на Сърбия - община Сокобана е разположена в централната част на югоизточна Сърбия. Разположена между планините Рътан, Озрен и Букувик, тя е един от най-посещаваните сръбски балнеоложки курорти. Това е град на вечната младост, град който дарява със здраве всеки, който го е посетил. В Сокобана освен термалните извори, които лекуват заболявания на стомашно-чревния тракт, гениталиите и инфекции на пикочните пътища, кожни заболявания, различни видове ревматизъм, диабет, анемия и ниско кръвно налягане и въздухът е благоприятен за лечение и профилактика при бронхиална астма и хроничен бронхит. В този край времето е спряло, а природата е останала непокътната. Старият град пази своята история от средновековието до днес.

4. Профил на община Сокобана като туристическа балнео дестинация

4.1. Обща характеристика

Сокобана се намира в Югоизточна Сърбия при средна надморска височина от 400 m и е един от най-популярните курорти в Сърбия. През вековете е имало няколко имена - Балнеа, Баня, Велика баня, Алексинска баня, Сокол баня, а през 1859 г. е кръстен на древния град Соко град, който е бил разрушен през 1416 година.

Сокобана се намира в едноименната долина, заобиколена е от средно-високи планини: Озрен (1174 m) на юг, планината Рътан (1560 m) на север, Дева (1116 m) до билото на югоизток, Слевен (1099 m) и Крстанац (1069 метра) на изток и Букувик (894 m) и Рожан (897 m) на запад. През Сокобана тече реката Моравица, която в западния басейн формира Бованската клисура. Сокобана се намира на 30 км от магистралата Е-75 и железопътната линия. Разстоянието до Белград и летището „Никола Тесла“ е 230 км, а до Ниш и летището „Цар Константин“ - 58 км. Свързана е с Тимочката Краина през Болевац и Княжевац. Община Сокобана обхваща територия от 525 km² и има около 18 000 жители, а в града има около 8500.

Климатът е умерено континентален. Лятото е умерено топло, а зимата е студена. Есента е по-топла от пролетта, а нощите са приятни, особено през лятото, когато има по-малко влага. Природните води и въздух са чисти и лековити. Богатството на въздуха с отрицателни йони допринася за общото благосъстояние на организма и бързото

възстановяване на симптоми, предимно респираторни проблеми и последиците от стреса.

Районът е богат на минерална вода, известна с лечебните си свойства. Сокобаня термални извори са сред най-лечебните в Сърбия. Има общо 6 термални извора. Тяхната температура е в границите от 28 до 45 °C. Богатството и лековитостта на минералната вода привлича множество туристи с цел лечение - сферите на повлияване са при следните заболявания: хроничен бронхит, бронхиална астма, психоневроза, неврастения, високо кръвно налягане, хронична ревматизъм, ишиас, анемия, някои гинекологични заболявания, изтощение.

Сокобаня е добре известен спа курорт, дори и извън границите на Сърбия. Историята разказва, че тези лечебни извори са били познати и ползвани още в Римските бани, турската баня, както и известната историческа забележителност - Банята на Милош, която в момента се развива като модерен балнео - възстановителен център.

Резиденцията на княз Милош Обренович, построена през 19 век, е разположена в самия център на Сокобаня, както и в „хамам“, стара турска баня от 15 век. Именно по поръчка на княз Милош Обренович, първият анализ на лечебните термални води е извършен във Виена през 1834 г., а първият официален гост пристигнал в Сокобаня е на 08 юни през 1837 година по Юлианския календар. Това показва дългата традиция на Сокобаня в организирания туризъм в района на „Бивша Югославия“ - вече 183 години.

Сокобаня е с уникално разположение - сгушена на склоновете на планината Озрен и в близост до планината Rtanj, в съседство с река Моравица, Бованското езеро и най-големия водопад в Сърбия - Рипалка. Сокобаня е заобиколена от множество културни забележителности и исторически паметници като древните градове Соко град, Бован и Врмиджа. Над спа центъра се издига стръмна скала със средновековната каменна крепост Сокоград.

Сокобаня е богата на естествени лечебни термални минерални извори. Чист планински въздух и мек континентален климат допринасят за положителния имидж. Сокобаня е добре известна с превенцията и лечението на множество заболявания.

Освен това, Сокобаня предлага много спортни и развлекателни дейности. Тенис, футбол, баскетболни игрища и множество развлекателни центрове за отдых и активна почивка са на разположение на гостите на града.

Сред ресурсите на района са и богатите ловни полета по склоновете на близките планини и река Моравица, езерата Бован и Врмиджан, предлагащи изключителни възможности на всеки, който търси активна почивка.

За авантюристите се предлагат многобройни туристически обиколки и посещения на пещери.

През цялата година Сокобаня е домакин на множество културни и художествени изяви с международно участие – „Prva harmonika Srbije“ (The First Accordion of Serbia), art colony „Sokograd“ and „Banjsko kulturno leto“ (Cultural Summer in Spa) .

Днес Сокобаня е една от най-посещаваните дестинации в Сърбия и се счита за една от седемте най-атрактивни туристически дестинации в Сърбия.

Това, което прави Сокобаня идеална дестинация, специализирана в лечението и рехабилитацията, е благотворното влияние на континенталния климат, високата концентрация на кислород, озон и отрицателните йони във въздуха, липсата на замърсяване на въздуха, малкия брой мъгливи и ветровити дни и наличието на специфични елементи във въздуха и олигоминералните води.

Най-големите градове близо до Сокобаня са Алексинац (30 км), Болевац (27 км) и Княжевац (47 км). Сокобаня е свързана с магистралата Белград-Ниш през Алексинац и през нея към всички останали области на Сърбия.

Използване на земите

От общо 525 квадратни километра, в община Сокобаня има 30357 дка земеделска земя (данни за периода след 2000 г.). Почти 23% (7693 хектар) от тези области са обработваеми земи. Останалите са главно ливади (около 5500 хектар) и пасища (10500 ха). Около 1300 хектара са овощни градини и лозя. Общата площ покрита с гори е около 17100 хектара.

В района за планиране, горите и земите от горския фонд, съдържат общо около 23298,56ha (36,79% от общата площ), което е почти три четвърти от горите.

Общата площ, залесена с бук е повече от 70%. Останалите насаждения са дъбови, габъррови гори и гори с цер, а също така има акациев насаждения и малки площи с иглолистни насаждения. Има множество находища на билки и гъби, но с цел превенция има сериозни ограничения при брането.

Планината Буковик е намира се на запад, на 12 км от Сокобаня, в близост до Бованското езеро. В тази планина има изобилие от диви животни и гъби, особено манатарки и трюфели. В планината е обособен резерват за елени.

В допълнение към потенциала за планински туризъм, специален интерес с геоморфоложка стойност представляват дефилетата. Реката Моравица по пътя си създава две интересни дефилета: Сокоградското, в горната част на реката, Бованското - в долната част, като и двете предлагат добри възможности за развитие на туристически услуги под формата на екскурзия, почивки и риболовен туризъм.

Също така със значителен потенциал и привлекателна геоморфоложка стойност са и пещерите в околността. Най-голямата от тях е Сесалчката пещера, която е отворена за посещение.

Водни ресурси

Територията на регион Димитровград, където се намира Община Сокобаня се характеризира с разнообразна хидрографска мрежа, особено на източници на топла и студена минерална вода, които представляват основните ресурси за развитие на туризма.

За туристическия потенциал на Сокобаня най-ценна е лечебната минерална вода. В Сокобаня има топли, студени и хладки минерални извори, които са концентрирани в три обекта в т. нар. централен СПА парк, в областта Banjica покрай коритото на река Моравица. Повечето източници не се експлоатират и предстои усвояването на потенциала им.

Температурата на водата е в границите от 28 °C до 45 °C, на базата на които 6-те основни източници попадат в две основни групи - температура на водата от 28 до 34 °C и температура на водата между 39 и 45 °C.

Тези води са от групата на радиоактивни олиго сулфид hipertermnih или hipotermnih вода. Има и студена минерална вода, богата на манган - извор Zdravljak, в близост до едноименния хотел.

По-студените и хладки минерални води се подгръват допълнително и се използват за лечение на следните заболявания: хроничен ревматизъм, състояния след травми, неврастения, хронични гинекологични нарушения, умерено високо кръвно налягане, психоневрози, анемия, умора и т.н. Термо-минералните радиоактивни води се използват по различни начини - за лечебни вани, лечебно плуване, но също и като вода за пиене и други видове терапии.

В Баня Josanica също термалната минерална вода се усвоява. Тя принадлежи към групата на хипотермалните олиго води. Лечебните и свойства помагат при хронично възпаление на стомаха и дванадесетопръстника, заболявания на опорно-двигателния апарат, разстройства на храносмилателния тракт и рак на дебелото черво, хронична инфекция на пикочните пътища, възпаления.

Освен термални води, Сокобаня разчита и на ресурса на реките в региона. Река Моравица дълга е 60,4 км и десен е приток на Южна Морава. Извира в подножието на планината Дева. На запад от общината, реката се влива в езерото Бован. Реката е богата на бяла риба, кефал, стяга и пъстърва. Притоците на Моравица са бистри планински реки и потоци, където има речни раци. По течението на реката са разположени шест плажа: Župan в центъра, Tesnac, Šest kace, Tri kace, Džentlmen и Lepteriya. В река Моравица се вливат много минерални извори.

Езерото Бован се намира на около 10 км от Сокобаня. Има няколко добре поддържани плажове. Дълго е около 8 км, а максималната дълбочина на язовира е около 50 м. Езерото е подходящо за плуване, риболов, екскурзии и езерен туризъм, а по

плажове, в близост до село Бован, могат да се наемат и водни колела за упражняване на този спорт.

Vrmdžansko езеро се намира в подножието на планината Rtanj, на разстояние около 15 км от Сокобани и на 3 км от селото Vrmdža. Езерото представлява прекрасно място за отдих, риболов и бране на билки и горски плодове. До селото се стига по асфалтов път, а след това по горски път се стига до платото, където се намира и езерото.

Климат

Климатът на Сокобани е умерено-континентален, с тенденция към придвижване към планинския тип при териториите с нарастваща надморска височина. Основните климатични характеристики на района са студени зими, горещо и слънчево лято и есен, които са по-топли от пролетта. В околната среда на Сокобани няма замърсяване на въздуха и водата. Специален принос за качеството на въздуха дава „розата на ветровете“, която се формира над долината, като придава свеж и чист въздух. Въздухът, богат на отрицателни йони, допринася за цялостното възстановяване на организма и е особено подходящ за лечение на респираторни проблеми и стрес.

Икономика

Броят на фирмите се измерва със специфичния показател - брой фирми на 1000 жители - за Сокобани показателя е около 5, докато за Сърбия като цяло е почти 15.

Броят на активните предприемачи се движи между 470 и 500 през последните 7 години.

Структурата на отраслите показва преобладаващ дял на търговията и сравнително малък дял на промишлеността.

Безработицата като цяло е над 20%, при почти 25% за страната. В региона населението намалява прогресивно, възможностите за обучение - също. Най-много заети има в добивната промишленост, следвана от сферата на хотелите и ресторантите. На трето място по обхванати брой заети е сферата на здравеопазването и социалните дейности. Останалите сектори са много слабо представени и обхващат сравнително малък брой заети в сферите:

- Селско, горско стопанство и управление на водите
- Електричество, газ и вода
- Търговия на едро и дребно
- Транспорт, складиране и съобщения
- Администрации
- Образование
- Други обществени, социални и лични дейности, свързани с обслужване

Най-малък брой заети има в сферата на производството, строителството и финансовото посредничество. Няма заети в сферата на недвижимите имоти.

Структурата на отраслите показва преобладаващ дял на търговията и сравнително малък дял на промишлеността.

Основните проблеми на икономиката са:

- Нефункционираща Асоциация на частните предприемачи
- Недостатъчен диалог между публичния и частния сектор
- Липса на интерес за партньорства
- Голям дял на сивата икономика
- Твърде малък брой производствени фирми
- Голям брой магазини - преобладаваща сфера на търговията /около 40%/ и само 10% - преработваща промишленост (пекарни, млекопреработвателни предприятия, месопреработвателни предприятия)
- Малък и затворен пазар
- Често фалиране на малки и средни предприятия
- Сезонен характер на туристическия бизнес
- Липса на информация за възможностите и условията за стартиране на бизнес
- Липса на квалифициран персонал

4.2. Туристопоток

Като един от най-красивите и най-известните туристически обекти в Сърбия, със завиден брой нощувки годишно, Сокобана предлага широк спектър от частни (над 5000 легла), и общински/държавни места за настаняване (10 000 легла).

Табл. № 5

Год.	Брой на туристите			Брой нощувки			Средният брой на нощувките	
	Общо	Частни	Общински/ държавни	Общо	Частни	Общински/ държавни	Частни	Общински/ държавни
2010	48837	47572	1265	295098	290575	4523	6,1	3,6
2011	53402	52481	921	325207	321500	3707	6,1	4,0
2012	49175	48403	772	306568	303499	3609	6,3	4,0
2013	50629	49041	1588	306506	301179	5327	6,1	3,4
2014	42438	39682	2756	219755	209058	10697	5,2	3,8

Табл. № 6

Год.	Брой на туристите			Брой нощувки			Среден брой на нощувките	
	Общо	Вътрешни	Чуждестранни	Общо	Вътрешни	Чуждестранни	Вътрешни	Чуждестранни
2015	65762	62251	3511	402306	389432	12874	6,25	3,6
2016	111503	102071	9432	724644	700112	24532	6,8	2,4
2017	115026	103725	11301	657524	626709	30815	5,85	2,73
2018	114360	101167	13193	535616	498463	37153	4,9	2,73

Съществуват редица проблеми, които пречат на туризма - сред тях са лошото качество на питейната вода, следствие от остарялата водопроводна мрежа. Покритието на водопроводната мрежа в Сокобани е над 95%, но загубите в мрежата са повече от 45%. Вторичните тръбопроводите са стари, на над 30 години. В допълнение, за Сокобани най-големият проблем е липсата на питейна вода през летните месеци. Това рязко отблъсква потенциалните туристи, а сблъскалите се веднъж с проблема - не се връщат повторно.

Покритието на канализационна мрежа е около 90% в града, докато селата нямат никаква канализация. Съществува завод за пречистване на отпадъчни води, но предвид факта, че е построен през 1974 г. вече е морално остарял и с неадекватен капацитет. Това също се забелязва и е пречка за развитието на туризма.

4.3. Целеви пазари и профил на туристите в това число профил на чуждестранните туристи

Генериращи пазари за България и Сърбия са основно: Русия, Гърция, Германия, Англия, Македония, Румъния, Турция и Израел. Перспективни пазари са: Румъния, Русия, Гърция, Украйна и Беларус.

Чуждестранните туристи са активни - те комбинират преживяванията и извличат максимума от всяка почивка (делът на съчеталите два и повече вида туризъм варира от 45-48% през есента и пролетта, 55-58% през лятото, до 66% през зимата). През активните сезони е налице съчетание от типа „масов със специализиран туризъм”, а през неактивните - комбинация от два специализирани вида туризъм. Най-често срещаното съчетание, и вероятно съчетанието с най-голям потенциал, е това между културен и друг вид туризъм. Типичните съчетания между четирите специализирани вида туризъм са: културен туризъм с кулинарен, планински и морски туризъм; СПА/балнео туризъм с морски, с туризъм с цел лечение и кулинарен туризъм; еко туризъм с планински, кулинарен и културен туризъм; и селски туризъм с кулинарен, планински и винен. По отношение на специализираните видове туризъм, основните фактори, които предопределят избора на дестинация са сходни за четирите изследвани вида: атрактивната природа, усещането за уникалност и специално изживяване, наличието на

здравни услуги, достъпността на обекта и възможността за ползване на допълнителни туристически услуги. Чуждестранните туристи в България и Сърбия имат сходни предпочитания по отношение на начина на пристигане - 62% от летните посетители и от практикуващите специализиран туризъм (културен, СПА/балнео, еко и селски) идват у нас със самолет, както и 52% от зимните туристи. С лек автомобил пътуват близо 30% от летните и зимните туристи и 23% от практикуващите специализиран туризъм. Най-често използват лек автомобил за посещението си чуждестранните туристи от Балканските страни (над 80% от тях). Самолетният транспорт пък е предпочитан за посетителите от Русия, Скандинавски страни и Източна Европа, както и за гостите от Великобритания и Америка. Разходите на българи и чужденци за ваканция са пропорционални на доходите на домакинствата. Средствата, отделяни за лятна почивка от туристите са приблизително 26- 28% от средния месечен доход на домакинството, а тези през останалите сезони - около 13-18%. За чуждестранните туристи решението за почивка е ценово ориентирано, като тази тенденция е устойчива във времето. Рекламните форми оказват влияние върху вземането на решение за почивка, особено при по-непопулярните видове туризъм като еко и селски. Това показва необходимост от увеличаване обема на рекламата на България и Сърбия като дестинации и правилното им таргетиране.

4.4. Туристически продукти - потенциал и насоки за развитие

Като се има предвид структурата на икономиката, както и с дълга традиция, община Сокобана тяхното икономическо развитие трябва да се основава на:

- Развитие на туризма
- Развитие на селското стопанство и развитието на селските райони
- Развиване на предприемачеството и малките и средни предприятия

За развитието на туризма в Сокобана най-важното е наличието на природни ресурси (термални минерални извори и геоморфологични стойности), защитени природни обекти, богата култура и история и благоприятни климатични условия. В допълнение към това, в непосредствена близост до Сокобана има множество обекти също с голям потенциал за туристически дейности - особено екскурзионни. Община Сокобана е с традиции в областта на туризма (най-дълга история на спа туризма в Сърбия), отличава се с множество туристически събития, голям брой от възможности за настаняване и хранене, наличие на план за развитие на туристически дестинации, близостта на коридор 10 (Е 75) - все добри предпоставки за усвояване на потенциала.

Създаване на туристически продукт зависи от едната страна на първичния наличния капацитет, като например природни ресурси, културно-исторически и етноложки наследство и съвременно изкуство, а от друга страна, на вторичния капацитет като обществено хранене и местата за настаняване, туристически агенции, планиране на трафика. В допълнение към посочените по-горе трябва да се обърне внимание на факта, че средата, в която туристите ще прекарат своята почивка - околната среда трябва да бъде внимателно използвана и опазвана, защото само по този

начин се осигурява дългосрочна експлоатация и използване на местни ресурси и в същото време и тяхната защита за бъдещите поколения.

Развитието на Сокобаня до момента се основава на няколко основни туристически продукти: балнеология, спа и уелнес, както и спортен туризъм, лов и риболов.

Потенциалът е голям и при развитието на другите видове туризъм, които трябва да се разработят като продукти - ваканционен туризъм, еко-туризъм, делови и конферентен туризъм, планински, езерен, селски, събитийн и фестивален туризъм, както и много други.

Защитените територии в региона са:

1. Ozren ливади - площ от изключителна важност - част от Ozren планина, под защита на държавната администрация на Секретариата на община Сокобаня от 1973 г., в съответствие с предложението на Републиканския институт за защита на природата в Белград: защита на ливади и гори, пещери и извори.

2. „Lepteriја-Сокоград“ - ждрелото на река Моравица - природен ресурс от голямо значение - представлява площ от изключително разнообразен пейзаж с атрактивни геоморфологични форми и развитие, както и голямо разнообразие на флора и фауна, както и културно-исторически ценности (средновековна крепост Сокоград, паметник от национално значение).

3. Природна забележителност „Голям и малък Rіpaljka“ природен ресурс, който държавата защитава със закон от 1948. Водопадът се формира на река Градашница и се намира на 420 m надморска височина, на около 3 км южно от центъра на Сокобаня. Той попада в категорията водопади и е висок 17,5 m.

Екологично-важните области на Република Сърбия, които са разположени на територията на община Димитровград са Rtanj - важна растителна зона с международно признание и защитена област за птици, Ozren и Дева - избрани защитени зони за пеперуди.

Развитието на Сокобаня до момента се основава на няколко основни туристически продукти: балнеология, спа и уелнес, както и спортен туризъм, лов и риболов.

Сокобаня организира голям брой културни, туристически и спортни събития - например - Свети Йован Biljober, събитието Златни ръце, Спа лято на културата, биеналето с карикатури на околната среда, спортни маратони.

Сокобаня Moravica има театър с 360 места, лятна сцена с 1800 места и 5000 правостоящи, Музей с богата етно-колекция и постоянна изложба за развитието на здравеопазването и туризма. Обществената библиотека в Сокобаня съществува от над 130 години и стопанисва над 30 хиляди книги. В и около Сокобаня има няколко православни църкви, някои от които датират от XI и XIII век.

4.5. Инфраструктура

Сокобаня се развива като туристически и здравен център, за което значителна роля играят състоянието на транспорта, пътната мрежа и инфраструктурата като цяло. За да се удължи сезона в Сокобаня и върху разработване на нови туристически продукти. За тази цел са построени и нови спортни съоръжения, и все повече са спортни отбори посещават района по време на професионалните си тренировки и подготвителни лагери.

Множество обекти с културно-исторически потенциал за привличане на туристи са възстановени/изградени и се развиват успешно. Сред тях са:

Етно кът “Grudonjske vodenice” - намира се в селището Граданица (на 2 км от центъра), на малката река. Той има две мелници, които са на повече от два века. По-голямата мелница е превърната в етно кухня, където всеки посетител може да приготви разнообразни ястия от тази местност, по традиционни рецепти, с помощта на инструктори на етнологички семинари “Етнос”. Друга по-малка мелница е с предназначение на работилница за традиционни занаяти. В двора има малък амфитеатър, където се провеждат програми, свързани с историята и традициите на района на Сокобаня.

През 2001 г. е открита Художествена галерия-наследство на Милун Митрович по инициатива на художника на Сокобаня Милун Митрович и всяка година се организират множество изложби на утвърдени национални и международни художници. Милун Митрович е един от основателите на Художествената колония “Сокоград”.

Художествената галерия в Сокобаня

Етно музеят във Врмджа е открит през 2010 г. и се намира в сградата на енорийския дом. Има постоянна експозиция на народни носии, керамика, текстил и инструменти. Посетителите могат да видят целия процес на изработване на националните костюми по традиционен начин.

Етно музеят във Врмджа

Целият район в Сокобани е известен с църкви, храмове и техните останки, а има и няколко мемориални паметници, посветени на важни исторически личности: Хайдук Велко Петрович (в парка Врело-Борици), Люба Дидич (в центъра) и херцог Милош Обренович (на 5 км от Сокобани към Алексинац).

В памет на прочутите личности, посетили Сокобани, са поставени паметни бюстове на Стеван Сремац, Бранислав Нушич, Исидора Секулич и Иво Андрич. В централния парк има бюст на местния партизански герой Алекса Маркишич.

Организацията по туризъм и култура - Сокобани е регистрирана като публична институция и разполага с 8 служители на пълно работно време. Дейността на организацията е насочена към по-ефективна работа на туристическата индустрия, разширяване обхвата на рекламата на туризма, сътрудничество с медиите, както и извършване на дейности в областта на културата и спорта. Агенцията разполага със собствен екскурзовод /обслужване на дневна база/, който е на разположение на всички посетители на Сокобани. Организацията управлява и водния парк „Podina“.

4.6. Човешки ресурси

Безработицата като цяло е над 20%, при почти 25% за страната. В региона населението намалява прогресивно, възможностите за обучение - също.

Голяма част от безработните се оплакват от липса на информация за възможностите и условията за стартиране на бизнес, а представителите на бизнеса - от липса на квалифициран персонал.

4.7. Институционална рамка

Основните национални стратегически документи, оформящи институционалната рамка на тази стратегия са:

- Национална стратегия за устойчиво развитие - насочена към устойчив икономически растеж и икономическото и технологичното развитие, устойчиво развитие на общество, основано на социално равенство и опазване на околната среда с рационалното използване на природните ресурси.
- Националната програма за опазване на околната среда - един от основните документи, използвани за опазване на околната среда - за всеобхватна, междусекторна, стратегическа политика, който гарантира, планирането и управлението на района през следващите десет години.
- Стратегия за управление на отпадъците за периода 2010-2019 година - основният документ, който осигурява условия за рационално и устойчиво управление на отпадъците на територията на Република Сърбия.
- Национална стратегия за устойчиво използване на природните ресурси - основните цели, които са определени за постигане на стратегията са: (1) насочване на изискванията за устойчиво използване на природните ресурси, създаването на база за определяне на планове, програми; (2) намаляване на отрицателното въздействие на използването на ресурсите в икономиката и на околната среда, създаване на основни показатели, които да бъдат наблюдавани; (3) насочване на развитието към устойчиво производство (чрез по-малки и по-ефективно използване на природните ресурси) и потребление.
- Стратегия за развитие на територията на Република Сърбия 2009 - 2013 - 2020 г.- Стратегията има специална роля за бъдещото териториално развитие на Сърбия, която е замислена въз основа на дългосрочна визия за стратегическите насоки на развитието на разпределение на собствения си финансов капацитет, използването на наличните фондове и чуждестранни инвестиции, въз основа на устойчивото използване на ресурсите и териториално капитал.
- Стратегия за развитие на информационното общество в Република Сърбия до 2020 г.

- Стратегия на железопътния, автомобилния, вътрешния речен, въздушен и интермодалния транспорт в Република Сърбия
- Стратегия и политика за развитие на промишлеността на Република Сърбия за периода 2011-2020
- Стратегия за подкрепа на развитието на малките и средни предприятия, предприемачеството и конкурентоспособността за периода 2015-2020
- Стратегия за стимулиране и развитие чуждестранни инвестиции - Основните цели на Стратегията за насърчаване и развитие на чуждестранните инвестиции са насочени към привличане на външни инвестиции за развитие на секторите в страната

4.8. SWOT анализ за развитието на туризма

Табл. № 7

Силни страни	Слаби страни
• Природни ресурси (топлинна минерална вода и геоморфологични стойност) и балнеологични дадености • Богато културно / историческо наследство • Наличието на защитени природни територии • Благоприятни климатични условия • Съществуването на екскурзии в непосредствена близост до Сокобаня • Традицията в туризма (най-дълга история на спа туризма в Република Сърбия) • Туристически събития • Здравословна околна среда • Наличието на предпоставките за екстремни спортове • Наличие на ресторанти, вкл. предлагане на здравословна храна, предоставяна от местни	• Липса на съвременна и модернизирана инфраструктура • Недостатъчен обхват на градските планови документи • Сива икономика • Сложни и непрозрачни процедури за издаване на разрешителни за строеж, водещи до незаконно и безконтролно строителство • Кратък туристически сезон • Липса на централно отопление през зимата • Недостатъчни места за пикник • Липсата на разнообразие от туристически продукти • Недостатъчен капацитет за екстремни спортове • Недостатъчна популяризация на туристически събития • Остаряла техника за настаняване (хотели) • Липса на обучени кадри за работа в

Този документ е създаден в рамките на проект: СВ007.1.11.075 „Балнеологичният туризъм - бъдещето на здравето“, съфинансиран от Европейския съюз чрез Програмата за трансгранично сътрудничество Interreg - ИПП България - Сърбия - 2014 - 2020 г.

Interreg - IPA CBC Bulgaria - Serbia

доставчици, сервирана в традиционни за Сокобаня ресторанти; - Запазени стари сгради и етно села - Съществуването на генерален план за развитие на туристически дестинации - Близостта на коридор 10 (Е 75) - Благоприятно географско разположение и близостта ѝ до генериращите пазари - многообразие на природни и антропогенни ресурси, минерални извори и кални находища; - конкурентоспособност на дестинацията по отношение на ценовото предлагане; - наличие на достатъчно ресурси за развитие на алтернативни форми на туризъм;	туризма (висше образование, владее на езици) - Неподготвеност за чуждестранни гости - Липсата на стратегически подход към маркетинга и рекламата - Липса на уникални сувенири - Липса на туристически пакети и програми
Възможности	Заплахи
- Реализиране на съвместни маркетингови инициативи, както на национално, така и на регионално ниво; - Стимулиране на межкултурните връзки и сътрудничество; - Възможности за практикуване на устойчив туризъм чрез щадящо използване на природните ресурси; - Засилване популяризацията на специализираните видове туризъм, предлагани от дестинацията; - Преориентиране на туристите към по-слабо популярни дестинации; - Удължаване на туристическия сезон - Осигуряване на отоплителни	- Финансовата и икономическа ситуация в Сърбия - Неадекватно законодателство - Липса на инвеститори - Запазване на статуквото на безконтролно строителство - Намаляване на населението (отрицателната миграция / обезлюдяването) - Ценова конкуренция от близки туристически дестинации, което от своя страна може да доведе до отлив на туристи; - Посредствена диверсификация в националното стопанство; - Недобре поддържана инфраструктура в голяма част от

Този документ е създаден в рамките на проект: СВ007.1.11.075 „Балнеологичният туризъм - бъдещето на здравето“, съфинансиран от Европейския съюз чрез Програмата за трансгранично сътрудничество Interreg - ИПП България - Сърбия - 2014 - 2020 г.

Interreg - IPA CBC Bulgaria - Serbia

системи в туристическите обекти през зимата • Използването на капацитета Баня Jošanice • Създаването на висше училище за туризъм и кетъринг • Използване на потенциала на Ozren, Rtanj и Bukovik езерото Bovan • Обвързване на селата и спецификата им с туристическата индустрия • Развитие на спортно-рекреативен туризъм • Развитие на селски туризъм • Развитие на конгресен туризъм • Развитие на Фестивален/ събитийен туризъм	регионите на страната; • Влошаване на качеството на обслужване; • Ползване на чужда нискоквалифицирана и евтина работна сила, което води до отлив на квалифицирани кадри, които от своя страна се преориентират към чужди пазари; • Привличане предимно на неплатежоспособни туристи.
---	--

Част 4

Стратегически цели за устойчиво развитие на община Сапарева баня и община Сокобаня като туристически дестинации

5. Общи стратегически цели и очаквани резултати

Основната задача на настоящата стратегия е да очертае пътища за по-ефективна комуникация между Общините Сапарева баня и Сокобаня, за да се превърнат те в разпознаваемо и предпочитано място за балнеотуризм, посещения и развлечения.

Основните цели на съвместната стратегия за развитие се базират на целите на Програмата за Трансгранично сътрудничество България - Сърбия и се отнасят към обединението на ресурсите на двете общини - Сапарева баня и Сокобаня и промотирането на възможността за интерактивна и динамична межкултурна програма за опознаване на две различни култури и тяхната специфика чрез съвместни туристически продукти като едно туристическо пътуване или поредица от пътувания, съвместни фестивали и културни събития, спортни инициативи и др.

Това са:

- **Модернизиране на инфраструктурата и подобряване на околната среда от двете страни на границата чрез подобряване на достъпа до транспорт, информационни и комуникационни услуги, както и чрез трансгранични системи за съвместни туристически услуги, съобразени с принципите за опазване на околната среда;**
- **Засилване на положителните икономически взаимодействия в региона и подобряване на капацитета за съвместно използване на общия потенциал за туризъм с цел да се повиши неговият просперитет чрез изграждане на мрежи от туристически обекти;**
- **Популяризиране на принципите на устойчиво развитие в трансграничния регион чрез разработване на успешни модели за сътрудничество между администрации и стопански субекти, както и сътрудничество между местните заинтересовани лица в областта на туризма.**

Постигането на целите ще допринесе за:

- **Създаване на условия за съвместна работа за справяне с общите предизвикателства на малките населени места с нисък стандарт на живот чрез общи туристически продукти - общо използване на ресурси и компетенции;**

- Насърчаване на туризма, а оттам и икономическото, културното и социалното развитие на Община Сапарева баня и Община Сокобаня - погранични съседни райони;
- Повишаване степента на удовлетвореност на туристите чрез предлагане на нови и разнообразни туристически програми;
- Укрепването на отношенията България-Сърбия - насърчаване на партньорства за икономическо развитие в сферата на туризма на базата на обединените ресурси.

•Приоритети

Основните приоритети са:

- Подобряване на инфраструктурата, свързана с туризма като цяло
- Разширяване на разнообразието от предлагани туристически продукти и услуги
- Удължаване на туристическия сезон и постигане на целогодишна привлекателност
- Инвестиране в кадрите, заети в сферата на туризма и осигуряване на възможности за перспективно обучение и развитие
- Обединяване на ресурсите на двете общини в съвместни продукти за привличане на повече туристи за по-дълъг период от време

•Визия за развитие на съвместен туристически продукт

Визията като цяло на съвместната стратегия се изразява в развитие на положителния образ на Сапарева баня, България и Сокобаня, Сърбия като популярни, модерни и достъпни целогодишни туристически дестинации с балнео, СПА и уелнес услуги.

На база основните мотиви на водещите емитивни пазари и формулираните силни и слаби страни могат да се очертаят следните насоки, по които туристическите дестинации Сапарева баня, България и Сокобаня, Сърбия да повишат своята привлекателност:

- ✓ привличане на чуждестранни инвеститори при изграждането на нова висококатегорийна материална база, която ще спомогне за утвърждаване имиджа на България и Сърбия като дестинация предлагаща висококачествен туристически продукт;
- ✓ активно използване на потенциала на минералните води като специфичен ресурс, който отличава дестинацията от преките ѝ конкуренти и ѝ дава възможност за утвърждаване като страна предлагаща отлични условия за развитие на здравен туризъм;
- ✓ утвърждаване на възможността на двата района като места, разполагащи с множество антропогенни ресурси, богато културно-историческо наследство и запазени традиции, които привличат с уникалността си интереса на туристите интересувачи се от култура, история и съхранени обичаи. Тези предимства са

ключови за двете дестинации в утвърждаването им като интересни селища, предлагащи здравен и културен туризъм.

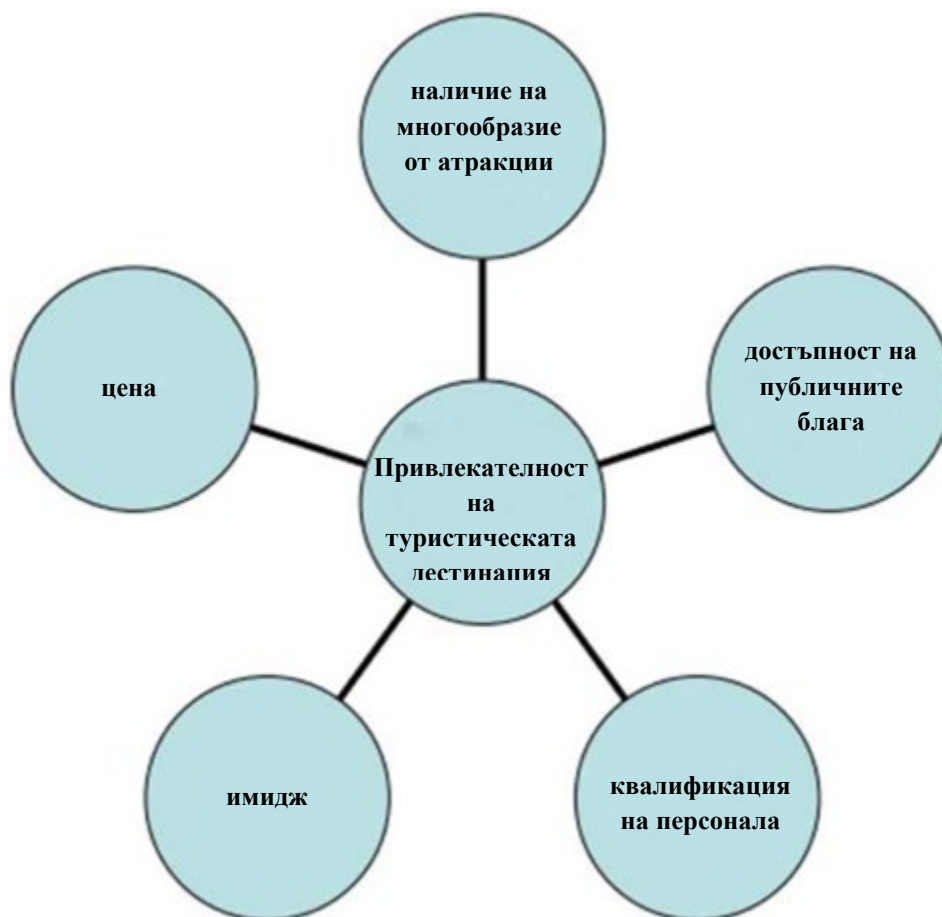
- ✓ повишаване на квалификацията на кадрите чрез тясно сътрудничество между средните и висши училища, държавата и бизнеса, което да доведе до повишаване качеството на обслужване, а оттук и до привличане на повече и платежоспособни туристи.

Специфичният съдържателен акцент на визията включва реализация на потенциала на териториите за подобряване имиджа на пограничния регион като туристическа дестинация чрез създаване на обща трансгранична туристическа марка и разнообразяване на туристическия продукт и съответните съпътстващи услуги:

- Сапарева баня, България и Сокобаня, Сърбия - отличителни целогодишни туристически дестинации с добър имидж и разпознаваеми за местните и чуждестранни туристи
- Сапарева баня, България и Сокобаня, Сърбия - със съхранени природни дадености и модернизирани туристически условия - вкл. привлекателни бази за настаняване, удобна транспортна инфраструктура, разнообразни специфични туристически продукти
- Сапарева баня, България и Сокобаня, Сърбия - устойчиво развити туристически райони на основата на партньорство между всички заинтересовани страни

Успешният съвместен туристически продукт е оптимално съчетание на традиционни курортни терапевтични дейности като балнеолечение, рехабилитация и профилактика с модерни уелнес и СПА програми и създаване на специализирани комбинирани нишови продукти от типа „Сапарева баня и Сокобаня - приятелите на Вашето здраве“. Всичко това, обаче - комплексно представено - защото здравния туризъм /обединяващ балнео, СПА и уелнес услугите/ има сериозен потенциал за развитие, когато е в комбинация с почти всички останали видове туризъм - планински туризъм, културен туризъм, летен и ваканционен туризъм, спортен туризъм, делови туризъм, гастрономичен туризъм, фестивален и събитийен туризъм, еко-туризъм, селски туризъм, религиозен туризъм и др.

При изготвянето на предложените мерки са взети предвид основните елементи на привлекателността на регионите от теоретична гледна точка.

Фиг. 1. Елементи формиращи привлекателността на туристическата дестинация

Източник: Адаптирано по (Горчева, I, М. Божидарова. Управление на международните туристически дестинации, Фабер, 2011)

Също така е взето предвид следното проучване - Входящият туристопоток за 2017 г. от ЕС е 6867671 души, от страните извън Европейския съюз - 3601426 души и от останалите страни - 334278 души. Въз основа на представените статистически данни и ежегодните анализи, които Министерството на туризма изготвя по отношение посещаемостта на чуждестранни туристи по отделни генериращи пазари, могат да се очертаят основните подтикващи мотиви за посещение на дестинацията от страна на всяка една от емитиращите страни (вж. Фиг. 2) (Министерство на туризма, 2017).

Фиг. 2. Мотиви на емитивните пазари за посещение на туристическа дестинация
България

Източник: Министерство на туризма

Важно е да се отбележи и значението на имиджа за утвърждаването на двата региона - на Сапарева баня, България и на Сокобаня, Сърбия като привлекателни туристически дестинации - водещо е изграждането на имидж на сигурно и безопасно място за оползотворяване на свободното време на туристите. Безопасността и сигурността в дестинацията са условия, които определят туристическото движение към нея (Иванова. П., Т. Личев, 2017). Те са важна предпоставка за развитието на туризма. Туристите се нуждаят от сигурна и безопасна среда по време на своя престой. Това налага изграждането на системи за сигурност, които да гарантират безопасността на местните жители и чуждестранни посетители (Нешков, М., Маринов, Ст., 2013). Фактор, характеризиращ имиджа на дестинацията, е и туристическото възприятие, което утвърждава една дестинация като привлекателна или непривлекателна за посетителите.

Чуждестранните туристи възприемат България предимно като дестинация предлагаща морски рекреационен туризъм, която има имидж на евтина и близка за голяма част от европейските държави дестинация. Пряк конкурент на страната е южната ни съседка - Гърция. Спрямо средиземноморските държави страната ни не показва значителни конкурентни предимства, особено що се отнася до туристическо предлагане и имидж. Цялостното възприятие за дестинация Сърбия е като евтин

туристически продукт, привличащ предимно неплатежоспособни туристи. Същото важи и отчасти за България. През последните няколко години Министерството на туризма в България, а и Правителството на Сърбия, работят в посока към промяна на това възприятие, а стремежът е България, също и Сърбия да бъдат възприемани като дестинации, предлагаща качествен и достъпен продукт и във вътрешността и перифериите на страната.

За България - целта е максимално да бъдат използвани предимствата, които притежава страната ни като туристическа дестинация, а именно: богатство от природни и антропогенни ресурси, улеснена достъпност, безопасна територия, наличие на разнообразни атракции обслужващи различните видове туризъм. Необходимо е възприемане на единна национална маркетингова стратегия, която недвусмислено да представя дестинация България на външния пазар, като страна притежаваща оригинални традиции и обекти, които нямат аналог. Условията оказващи негативно влияние върху възприятието на дестинацията от туристите се съсредоточават в лошата и не добре поддържана инфраструктура, която ограничава достъпа на посетители до туристическите обекти; неквалифицираното обслужване; неангажираност по отношение подсигуряване достъпност на туристи с увреждания и други.

Това са специфики, които са съотносими и към Сърбия.

Положително въздействие върху имиджа на двата региона, разглеждани в настоящия документ би имало утвърждаването им като дестинация, защитаваща интересите на туристите. Поставянето на конкретни изисквания към туристическите предприятия за лоялност и коректност по отношение на предоставяните туристически услуги би довело до сигурност в туристите. При наличие на различие в качеството на потребената услугата, туристите следва да имат правото да предявят претенции към нейния производител, като тези жалби биват разглеждани от специално създаден орган (туристически омбудсман). Този орган функционира много добре в Швеция, като съблюдава за спазване правата на туристите и защитава техните интереси (Нешков, М., Маринов, Ст., 2013).

Ценовите равнища на предлаганите туристически услуги са от определящ фактор за привлекателността на дестинацията. Традиционно, България и Сърбия биват възприемани като туристическа дестинация, предлагаща качествен туристически продукт на разумна цена (Министерство на туризма, 2017). Повишаването на ценовите равнища на туристическите услуги, а от тук и привличането на по-платежоспособни туристи, може да се постигне чрез подобряване достъпността на дестинацията и в частност нейната инфраструктура. Възможност за реализиране на тази цел е ориентиране на дестинацията към потребители със средни доходи, при запазване качеството на услугите и поддържане на висока удовлетвореност от преживяването. Дестинацията следва да подсили популярността на интересни обекти, специфични ресурси, услуги и разнообразието от алтернативни форми на туризъм, които притежава и които биха привлекли вниманието на туристи с по-високи доходи. Представените елементи са от основно значение при характеризиране привлекателността на

туристическата дестинация. Видът и разнообразието на предоставяните атракции, подпомагани от разполагаемостта с туристически ресурси, улеснената достъпност до дестинацията, както и съотношението качество/цена за придобиване на тоталния туристически продукт са от решаващо значение в избора на дестинацията, както за чуждестранни, така и за вътрешните туристи.

6. Програма за реализация на стратегията

Пакет дейности за развитие на туристическото предлагане и повишаване на качеството му

1. Необходимост от съвместни срещи на представителите на туристическото предлагане и очертаване на насоките за развитие

Много е важно цялостната политика да се възприема от населението и всички заинтересовани страни. Това се случва чрез провеждане на кръгли маси, форуми, конференции, допитвания. Провеждането им сплотява общността и се върви заедно в избраната посока.

2. Разработване на конкретни продукти и маршрути, обединяващи двата района

Чуждестранните туристи от далечни пазари са с много сериозен потенциал за посещение в България и Сърбия, следователно и развитието на тези пазари е предпоставка за ръст на броя на туристите в двата региона. За целта обаче е необходимо разработването на съвместни туристически продукти между съседни държави, тъй като стратегията за пътувания на въпросните туристи е посещение на няколко дестинации в Европа. Разработването на съвместни туристически продукти със Сърбия е с цел добро сътрудничество при привличането на потенциални туристи от перспективни пазари като Китай и Япония, тъй като при планиране на пътуванията си въпросните туристи целят посещение на минимум две дестинации в Европа.

От съществено значение е да се имат предвид предпочитанията на целевите пазари.

На графиката по-долу е дадена ориентировъчна схема за избора на туристическа дестинация:

Графиката показва основните мотиви за избор на почивка през 2014 г. сред 28-те страни членки на ЕС и Молдова, Турция, Македония, Черна гора и Исландия.

Като изключим атрактивността на морето - акцент в двете общини може да бъдат и другите водни басейни. В Община Сокобаня има оформени плажни ивици край речни корита, а в Община Сапарева баня - край минерални басейни. Това показва възможността да се промотира наличието на „плаж“ - подходящ продукт - „Слънце и уелнес услуги за Вашето здраве в Сапарева баня и Сокобаня“. Предвид на различния химичен състав на минералните води в двете общини - може да се предлага допълващ пакет за цялостно лечение, което се провежда на територията на едната община и после продължава в другата община.

Второ място по значение има природата - характеристика, която е типична за двете общини и показва огромния потенциал за развитие. И двете места разполагат с красива природа, планини, езера, реки, термални извори, прекрасни пейзажи. Възможността за съвместни продукти е неограничена. Особен интерес би представлявал приключенския туризъм. Приключенският туризъм е един от най-бързо развиващите сектори в туристическата индустрия, който привлича платежоспособни потребители, подкрепя местните икономики и насърчава прилагането на устойчиви практики. Включва дейности

Този документ е създаден в рамките на проект: СВ007.1.11.075 „Балнеологичният туризъм - бъдещето на здравето“, съфинансиран от Европейския съюз чрез Програмата за трансгранично сътрудничество Interreg - ИПП България - Сърбия - 2014 - 2020 г.

като подводно сафари и подводна археология, кану, рафтинг, приключенско, планинско и шосейно колоездене, езда, някои видове джип-сафари, програми за оцеляване, катерене с планински водач, планински преходи с различна трудност, вкл. преходи със ски с панти, с бегови ски, със снегоходки, екстремни ски, експедиционен/височинен туризъм към планински върхове, сноуборд и други. Според Adventure Tourism Development Index (Индекс за развитие на приключенския туризъм) България е в топ 10 на развиващите се държави с най-голям потенциал за развитие на приключенски туризъм. Партньорството със Сърбия би могло да увеличи този потенциал.

*Водопад "Скакавица",
Сапарева баня, България*

Пещера Сесалак, Сокобана, Сърбия

Културният туризъм също заема голям процент от причините за вземане на решение.

Културният туризъм задоволява специфични естетични, интелектуални и психологически потребности на личността и предполага висока обща култура, засилена любознателност и наличието на изследователски дух у практикуващите го туристи. Този вид туризъм може да бъде изключително вълнуващ и удовлетворяващ. Запознаването с чужди културни традиции, обичаи, изкуство, история, мироглед, религия и ценностна система винаги е в някаква степен изпитание за интелекта и характера, като нерядко води до „културен шок“. Туристите практикуващи културно-познавателен туризъм са по-мобилни и харчат повече средства от обикновените туристи, които предварително са закупили туристически пакети. Най-важните културно-исторически паметници в света се намират под защитата на Организацията на Обединените нации за образование, наука и култура ЮНЕСКО. Организацията включва всеки ценен от културно-историческа гледна точка обект в своя специален Списък на световното културно и природно наследство (World Heritage List). В списъка са записани около 900 паметници на културата и природни забележителности от целия свят. България присъства в списъка с 9 такива обекта, между които са градът-музей Несебър, скалният барелеф Мадарски конник, тракийската гробница в Казанлък, Боянската църква и Рилският манастир.

Предимствата на продуктите за културен туризъм могат да бъдат сведени най-общо до: богато културно наследство от различни исторически епохи и голямо видово разнообразие; териториална концентрация и благоприятно разположение на културно-историческите атракции, съхранен автентичен местен фолклор, относително развита музейна мрежа, възможност културният туризъм да бъде комбиниран с всички други видове туризъм и да служи за основа на удължаването на туристическите сезони. Слабите страни на културния туризъм се изразяват главно в недостатъчната диверсификация на предлагането на културен туризъм по неговите подвидове - познавателен, развлекателен, образователен и други, силно изразената сезонна посещаемост на обектите на културния туризъм в страната, недостатъчното промотиране на музеите, дефицитите в нормативната база по отношение на опазването и използването на културните ценности и антропогенните туристически ресурси и развитието на видовете и формите на културния туризъм. Част от културно-познавателния туристически продукт е и религиозният туризъм. Липсата на ограничения от религиозен характер, свободата на вероизповеданията у нас и в Сърбия, разбирането и подкрепата от страна на правителството, обществото и църковните институции осигуряват добри възможности за съчетаване на религиозния с елементи на културно-познавателния туризъм и пълноценно използване на наличния потенциал. Въпреки богатството на страната от религиозни обекти, този вид туризъм не се предлага значимо в нито един туристически район. Като негови слаби страни могат да бъдат обособени неподдържаната или липсваща пътна инфраструктура до манастирите, липсата на указателни табели, недобре поддържаните манастири, липсата на добре обучени екскурзоводи на религиозна тематика. Недостатък е и слабото комуникационно представяне на българските религиозни обекти като обекти за туризъм. Продуктовите програми и оферти за предлагане на поклоннически туризъм са малко на брой и обхващат незначителен брой обекти, което е пречка за разгръщане на потенциала на страната като дестинация за този специфичен вид туризъм, както и за неговото бъдещо развитие и трайното му налагане на туристическия пазар. Фестивалният и събитийен туризъм също е ключов елемент от културно-познавателния туристически продукт.

В последните години България започна да се утвърждава като дестинация за провеждане на срещи и конгреси на международно и национално ниво. Запитвания за подобни услуги има и към туристически обекти в Сърбия. Предпоставка за това са СПА и уелнес хотели, атрактивните цени и приятната атмосфера. При наличието на подходяща инфраструктура за провеждане на конгреси, конференции, изложения и други делови събития, двете общини могат да се превърнат в място за провеждане на изложения в областта на промишлеността и услугите, селското стопанство и новите технологии, туризма и други, добре познати по света.

В Програмата за развитие на туризма в Община Сапарева баня 2014-2020 г. са посочени конкретни варианти за комбиниране на пакети в туризма. Те могат да се използват за добра основа за надграждане и да се обогати палитрата от комбинации на алтернативен туризъм. Има възможност за добавяне на идеи в сферата на кулинарния туризъм, приключенския туризъм, събитийния туризъм, фестивален туризъм и много други.

Interreg - IPA CBC Bulgaria - Serbia

БАЛНЕОЛОГИЧЕН + ПЛАНИНСКИ (СКИ) ТУРИЗЪМ

- Балнеология (Лечебни, СПА и уелнес процедури)
- Ски, сноуборд,

БАЛНЕОЛОГИЧЕН + СПОРТЕН (ЕКСТРЕМЕН)

- Балнеология (Лечебни, СПА и уелнес процедури)
- Алпинизъм , планинско катерене
- Трекинг
- Планинско колоездене
- Въжени градини

БАЛНЕОЛОГИЧЕН + КОНГРЕСЕН (ДЕЛОВИ)

- Конгреси, семинари, обучения, тим билдинг, презентации
- Балнеология (Лечебни, СПА и уелнес процедури)

БАЛНЕОЛОГИЧЕН + ЕКО (МАРШРУТНО ПОЗНАВАТЕЛЕН) ТУРИЗЪМ

- Екопътеки, преходи, лагеруване
- Балнеология (Лечебни, СПА и уелнес процедури)

БАЛНЕОЛОГИЧЕН + СЕЛСКИ

- Балнеология (Лечебни, СПА и уелнес процедури)
- Нощуване в къща за гости и запознаване с местния бит

БАЛНЕОЛОГИЧЕН + КУЛТУРЕН/РЕЛИГИОЗЕН

- Балнеология (Лечебни, СПА и уелнес процедури)
- Посещение на религиозни обекти (църкви, манастири)
- Посещение на археологически и исторически обекти и паметници на културата
- Участие в културни мероприятия

БАЛНЕОЛОГИЧЕН + КОНЕН

- Балнеология (Лечебни, СПА и уелнес процедури)
- Конна езда като средство за възстановяването на нервната система (преходи)

3. Модернизиране на туристическата инфраструктура чрез различни партньорства - подкрепа по проекти, частни инвестиции, публично-частни партньорства, дарения и др.

- Подробен преглед на състоянието на база формираните нови туристически продукти и набелязване на конкретни стъпки за ремонтни дейности и модернизация
- Привличане на финансиране за ремонтни дейности и модернизация, вкл. улесняване на процеса от гледна точка на административни разрешителни документи
- Реализиране на ремонтни дейности и модернизация при условията на стриктно спазване на изискванията за качество
- Търсене на възможности за иновативни решения, водещи до устойчиво развитие
 - например - преобладаващо използване на възобновяеми енергийни източници, опазване и разширяване на зелените площи и пр.

4. Провеждане на турове за представяне на новите туристически продукти, както и модернизиране на съществуващи такива

- с представители на тур-оператори и тур-агенти от двете държави
- фотографски турове
- младежки обмен с обучаеми в сферата на туризма - бъдещите кадри за туристическите обекти в двете общини да познават добре двата региона

5. Участие в туристически борси и изложения. Съвместни щандове. Организиране на целеви работни срещи.

Туристическата дистрибуция е основополагащ елемент за развитието на туризма. Тя представлява съвкупността от дейности, чрез които се извършва продажбата на туристическия пакет или всички дейности, които се извършват за ефективна реализация на потреблението или начина за осигуряване на достъпа на клиента към продукта. Туристическата агенция представлява специализираното звено, което организира, предлага и продава пакети от туристически услуги или техни компоненти. Туроператорите са организаторите на пътувания и престои, които събират различни съставни части на туристическите продукти; продуктът се намира под формата на туристически пакет, където покрай основните услуги могат да бъдат включени и поредица от допълнителни услуги: разходки, наем на автомобили, екскурзоводи и др. Контактът с туристическите дистрибутори е основополагащ и следователно трябва активно да се участва в срещи с тях - както нарочни, така и по време на специализирани изложения и туристически борси.

Конкретни стъпки в пакета дейности:

- ✓ Провеждане на местни срещи и между двете общини с всички заинтересовани страни и очертаване на насоките за развитие - кръгли маси, форуми, конференции, работни групи, допитвания до общността

- ✓ Създаване на съвместни комбинирани туристически продукти - с различни форми на алтернативен туризъм - здравен туризъм /обединяващ балнео, СПА и уелнес услугите/, планински туризъм, културен туризъм, летен и ваканционен туризъм, спортен туризъм, делови туризъм, гастрономичен туризъм, фестивален и събитийен туризъм, еко-туризъм, селски туризъм, религиозен туризъм и др.
- ✓ Разработване и утвърждаване на нови емблематични туристически продукти със събитийен характер - например:
 - Ежегодна конференция за иновациите в балнео-лечебните процедури
 - Ежегодна конференция за нови възможности за климатолечение
 - Едноседмично предизвикателство - Еко-пътеките на Сапарева баня и Сокобаня
 - Фестивал на традиционната кухня / Гурме фестивал на традиционни вкусове
 - Фотографска седмица - Съкровищата на Сапарева баня и Сокобаня
- ✓ Разработване и утвърждаване на иновативни туристически продукти в сферата на приключенския туризъм, например:
 - Активни карти - Опознай Сапарева баня и Сокобаня
 - Седмица на приключенията в Сапарева баня и Сокобаня
 - Семейни игри - Търсене на съкровища в Сапарева баня и Сокобаня и мн. др.
 - Изграждане на вело алеи в Сапарева баня и Сокобаня;
 - Изграждане на система за велосипеди под наем в Сапарева баня и в Сокобаня;
- ✓ Разработване и утвърждаване на общ интернет портал със събития от двете общини - за целогодишен туризъм - културен календар, спортен календар, събитийен календар и пр.
- ✓ Провеждане на промотиращи турове по места, вкл. общ тур в двете общини
- ✓ Създаване на концепция за общ туристически щанд по време на борси и изложения
- ✓ Създаване на съвместна стратегия за привличане на инвеститори

Важен момент е да се има предвид какво изискват туристите от целевите пазари и на база на това да се създават концепции и продукти за туристическо предлагане. В тази връзка, особено полезна може да е следната таблица:

Табл. № 8

Пазари	Предлагани продукти и сегменти	Продукти с потенциал за развитие
Германия	• ваканция на море • семеен туризъм • ски туризъм • море • планина • балнео, спа и уелнес туризъм • културен туризъм • ловен туризъм • медицински туризъм • city breaks	• индивидуални почивки с каравани • екотуризм • бизнес туризъм • винен и гурме-туризъм
Русия и другите ОНД страни (Армения, Азербайджан, Беларус, Казахстан, Киргизстан, Молдова, Таджикистан, Туркменистан, Узбекистан)	• ваканция на море • семеен туризъм • детски отдих • море • планина • ски туризъм • балнео, спа и уелнес туризъм • културен туризъм	• поклоннически турове • медицински туризъм
Великобритания	• ваканция на море • зимен туризъм • културен туризъм • city breaks • еко и приключенски туризъм • пътувания по специални интереси • море • планина	• голф туризъм • бизнес туризъм • селски туризъм
Скандинавия и Финландия	• ваканция на море • културен туризъм • екотуризм /пешеходен, велотуризм, конен/ • балнео, спа и уелнес туризъм	• ски туризъм /Дания и Финландия/ • приключенски туризъм • голф туризъм • винен и гурме туризъм

Interreg - IPA CBC

Bulgaria - Serbia

Бенелюкс (Белгия, Нидерландия и Люксембург)	- морски туризъм - обиколни културно-познавателни пътувания; - семеен туризъм	- балнео, спа и уелнес - ски туризъм - city breaks - еко и селски туризъм - индивидуални почивки с каравани - винен и гурме туризъм
Франция	- морски туризъм; - балнео и спа туризъм; - културен туризъм; - природен туризъм /трекинг, приключенски/	- зимен туризъм - еко и селски туризъм - city breaks - инсентив туризъм - винен и гурме-туризъм
Централна Европа (Австрия, Чехия, Полша, Словакия, Унгария, Словения, Швейцария,)	- ваканция на море - зимен туризъм - детски отдих	- екотуризм - културен туризъм - винен и гурме туризъм
Балкански страни (Гърция, Косово, Македония, Румъния, Сърбия и Турция)	- ваканция на море - зимен туризъм; - културен туризъм - балнео- и спа туризъм	- city breaks - посещения на фестивали, концерти и т.н. - винен и гурме туризъм
Далечен Изток (Китай, Япония, Южна Корея, Индия, Монголия)	- културен туризъм - природен туризъм - бизнес туризъм (Китай)	- градски туризъм - бизнес туризъм (Япония) - city breaks и шопинг туризъм (Китай) - комбинирани туристически продукти
Близък и Среден Изток (Обединени арабски емирства, Израел, Катар)	- морска ваканция - спа- и балнеотуризм - хоби туризъм /развлекателен/	- природен туризъм - комбинирани туристически продукти

Пакет дейности за имиджова и информационна осигуреност

1. Необходимост от търговска марка

Силата на маркетинга е в представянето и създаването на запомнящи се образи. Създаването на търговска марка - като подбираме внимателно думите, посланията, цвят, символ, постигаме въздействие и запомнящо се преживяване. Популяризирането и познаването на съвместната марка работи както за двата региона общо, така и за всеки поотделно и създава определени асоциации в ума на туриста.

Посланието, което придружава търговската марка и неговото повтарящо се използване е почти хипнотично и подсъзнателно - в съзнанието на туриста остава името на марката. Когато той пожелае да направи пътешествие, тази търговска марка трябва да бъде първата му асоциация. Така се създава имидж.

Търговската марка ще бъде видима от туриста, целевата публика и други организации - основната идея в маркетинга, и не само, е да направиш така, че да те видят, за да бъдеш известен след това.

Търговската марка включва отношение между продукт и купувач. Тя предполага група качества и услуги, които очаква. Лоялността спрямо търговска марка се създава чрез удовлетворяване на очакванията на клиента или даже повече, чрез надвишаване на очакванията на клиента, като му се предоставя повод за радост, удовлетворение.

Като цяло търговската марка е с ключова роля при популяризирането на продукта, неговото утвърждаване и признание, както и за подкрепа на туристическия пакет и на дейностите зад него.

Всеки продукт в началото е общ, непознат за потребителя. За да се запомни във времето от туристите, към които се адресира посланието трябва лесно да се помни, да подсказва и препраща към двата партньора в туристическия пакет и да използва утвърдена информация, която да ориентира много бързо туриста в посоката, която ни интересува.

2. Разработване на съвместна информационна стратегия с конкретни информационни канали

За така поставените цели в рамките на Стратегията е необходимо изграждането на информационна стратегия, която да промотира богатството, природното и културно наследство на двата региона, която да представи пред българските и сръбските туроператори, потенциалните туристи и всички заинтересовани страни, важното значение на балнеолечението за устойчивото икономическо развитие на двете Общини и за предлагането на конкурентноспособни и с високо качество алтернативни туристически продукти. От особено значение е да се работи активно и с хората живеещи на територията на Общините Сапарева баня и Сокобаня, които да бъдат мотивирани към подпомагане на развитието на устойчив туризъм в двата района и издигането на техния имидж като добро място за живеене. А обогатяването на туристическия продукт на регионите ще доведе до издигане имиджа на страните България и Сърбия като атрактивни туристически дестинации на вътрешния и международния пазари.

Конкретни стъпки в пакета дейности:

- ✓ Създаване на общо послание - от типа „Сапарева баня и Сокобаня - приятели на здравето“ и/или “ Сокобаня - сърцето на Сърбия и Сапарева баня - душата на България”;
- ✓ Разработване на общо лого с акцент върху балнеология, СПА и уелнес
- ✓ Разработване и прилагане на съвместна информационна кампания за популяризиране на съвместни комбинирани туристически продукти - с различни форми на алтернативен туризъм - здравен /балнео, СПА и уелнес/, селски, еко, спортен /планинско катерене, вело-туризъм, конни спортове, плувен туризъм, планинско бягане и пр./, гурме/кулинарен туризъм, природо-опознавателен и пр.

Индикатори за въздействие и индикатори за резултат по пакет 1:

Индикатори за въздействие:

- ✓ Постигане на очертаване на насоките за развитие на двата региона в резултат на съвместни срещи
- ✓ Постигане на консенсус за конкретни продукти и маршрути, обединяващи двата района
- ✓ Осъществено модернизиране на туристическата инфраструктура чрез различни партньорства, инициирани вследствие на създадения документ за съвместно развитие

Индикатори за резултат:

- Брой проведени местни срещи между двете общини с всички заинтересовани страни вкл. кръгли маси, форуми, конференции, работни групи, допитвания до общността;
- Брой проведени съвместни участия в медийни събития в сферата на туризма;
- Брой създадени съвместни комбинирани туристически продукти - с различни форми на алтернативен туризъм - здравен туризъм /обединяващ балнео, СПА и уелнес услугите/, планински туризъм, културен туризъм, летен и ваканционен туризъм, спортен туризъм, делови туризъм, гастрономичен туризъм, фестивален и събитийен туризъм, еко-туризъм, селски туризъм, религиозен туризъм и др. ;
- Брой разработени и утвърдени нови емблематични туристически продукти със събитийен характер;
- Брой разработени и утвърдени иновативни туристически продукти в сферата на приключенския туризъм;
- Минимум 1 Брой разработен и утвърден общ интернет портал със събития от двете общини - за целогодишен туризъм - културен календар, спортен календар, събитийен календар и пр., вкл. като приложение за смартфони;
- Обем на привлечено финансиране за ремонтни дейности и модернизация, вкл. улесняване на процеса от гледна точка на административни разрешителни документи;
- Обем на реализирани ремонтни дейности и модернизация;
- Брой предложени иновативни решения, водещи до устойчиво развитие - например - преобладаващо използване на възобновяеми енергийни източници, опазване и разширяване на зелените площи и пр
- Брой проведени турове за представяне на новите туристически продукти, както и модернизираните съществуващи такива
- Брой проведени младежки обмени с обучаеми в сферата на туризма
- Брой участия в туристически борси и изложения, вкл. съвместни щандове и / или организирани целеви работни срещи.

1. Пакет дейности за имиджова и информационна осигуреност

Задача 2.1. Създаване и промотиране на обща търговска марка

- ✓ Разработване на тематично регионално брендиране на туристическите дестинации Сапарева баня и Сокобаня;
- ✓ Създаване на общо послание - от типа „Сапарева баня и Сокобаня - приятели на здравето“;
- ✓ Разработване на общо лого с акцент върху балнеология, СПА и уелнес ;
- ✓ Защиаване и утвърждаване на обща търговска марка.

Задача 2.2. Разработване и прилагане на съвместна информационна стратегия и утвърждаване на партньорства за устойчиво развитие

- ✓ Разработване и прилагане на съвместна информационна кампания с конкретни информационни канали за популяризиране и брендиране на съвместни комбинирани туристически продукти - с различни форми на алтернативен туризъм - здравен /балнео, СПА и уелнес/, селски, еко, спортен /планинско катерене, вело-туризъм, конни спортове, плувен туризъм, планинско бягане и пр./, гурме/кулинарен туризъм, природо-опознавателен и пр.;
- ✓ Създаване и утвърждаване на партньорства за устойчиво развитие - споделяне на ресурси, иновации, създаване на специализирани страници в социални мрежи и интернет пространството;
- ✓ Разработване на приложение към информационната стратегия с план за участие с интерактивни презентации и видеоклипове във фестивали, конкурси, празници, туристически борси и панаири и всякакви други форми, представляващи потенциал за развитие на туризъм.

Индикатори за въздействие и индикатори за резултат по пакет 2:

Индикатори за въздействие:

- ✓ Постигане на съгласие за тематично регионално брендиране на туристическите дестинации Сапарева баня и Сокобаня
- ✓ Постигане на разпознаваемост на двата региона в следствие на прилагане на съвместна информационна стратегия и утвърждаване на партньорства за устойчиво развитие
- ✓ Постигане на деклариране на партньорства за устойчиво развитие

Индикатори за резултат:

- Постигнато тематично регионално брендиране на туристическите дестинации Сапарева баня и Сокобаня;
- Създадено общо послание - от типа „Сапарева баня и Сокобаня - приятели на здравето“;
- Разработено минимум 1 общо лого с акцент върху балнеология, СПА и уелнес ;
- Разгледани предложения за обща търговска марка, евентуално последващ процес на утвърждаване;
- Разработена съвместна информационна кампания с конкретни информационни канали за популяризиране и брендиране на съвместни комбинирани туристически продукти - с различни форми на алтернативен туризъм - здравен /балнео, СПА и уелнес/, селски, еко, спортен /планинско катерене, вело-туризъм, конни спортове, плувен туризъм, планинско бягане и пр./, гурме/кулинарен туризъм, природо-опознавателен и пр.;
- Брой създадени и утвърдени партньорства за устойчиво развитие - споделяне на ресурси, иновации, създаване на специализирани страници в социални мрежи и интернет пространството;
- Брой разработени приложения към информационната стратегия с план за участие с интерактивни презентации и видеоклипове във фестивали, конкурси, празници, туристически борси и панаири и всякакви други форми, представляващи потенциал за развитие на туризъм.

Заклучение

Съвременното търсене по отношение на балнео, СПА и уелнес туризма и културния туризъм се засилва и е в целогодишен план. Продажбите зависят силно от предлагането на услуги чрез интернет, интернет реклама и сайтове с коментари от клиенти за впечатления по отношение на преживяното (положителни и отрицателни отзиви). Броят на туристическите пътувания се увеличава, продължителността - също и туризма се разглежда като целогодишна опция, а не само сезонна.

Тенденцията към застаряване на населението и очакваното нарастване на потреблението на здравни услуги са добра предпоставка за развитие на здравен туризъм в България и Сърбия. И двете държави разполагат с достатъчно ресурси, но туристическите продукти не са достатъчно развити, а някои от видовете му са напълно подценени (напр. медицински туризъм). Промотирането на здравния туризъм също не е на достатъчно добро ниво, макар да е сред приоритетните продукти в последните десетилетия. Необходимо е продуктът да се представя по нов и оригинален начин с акцент върху възможностите на дестинацията за съчетаване на терапевтични дейности с модерни спа и уелнес процедури. А всъщност Сапарева баня и Сокобаня имат реален потенциал да се включат активно в световната уелнес индустрия като „Център на здравето в Европа“.

В планинските и полупланинските райони на двете общини се наблюдава уникално съчетание на забележителна природа, климат и автентична селска атмосфера, търсени изключително много от чуждестранните туристи. По данни на Евростат близо 45% от общия брой нощувки на туристите в ЕС се осъществяват в селски райони. Селският туризъм може да се развива навсякъде, където природната среда не е прекалено урбанизирана. Много български и сръбски села предоставят комплексни условия за селски туризъм, което се дължи на биоразнообразието, различните климатични условия и топографските особености. Но няма туристическата ориентираност и развитието им като конкретен продукт, който да се предлага на потенциалните туристи. По същата причина, селата са изправени пред редица проблеми като лошо състояние на социалната, техническата и пътната инфраструктура, което затруднява достъпа до местата за отдих, лоши социално-битови условия в голяма част от селските къщи и прилежащите дворни места и други. Проблем за сектора, особено в планинските и селските райони, представлява и застаряването и ниската образователна култура на населението.

Анализът на туристическите ресурси, както и анализите на техните характеристики, изтъкват големия туристически потенциал на Община Сапарева баня и на Община Сокобаня, а съвместните усилия биха умножили положителния ефект на резултатите. Набелязаното и многократно мотивирано развитие ще стане възможно само след преодоляване на всички организационни и финансови проблеми. Необходима е конкретна единна туристическа програма за развитие на местните маршрути и продукти, с развитие в трансграничен, национален и европейски мащаб и прилагане на координирана програма с приоритизирани намеси.

Възможностите на двете общини за развитие на туризъм са изключително благоприятни и усилията трябва да бъдат насочена към превръщането на региона в място за целогодишен туризъм, дестинации предлагащи комплексен туристически пакет от услуги, който включва като допълнителни услуги почти всички видове туризъм.

Предизвикателствата, които стоят пред управлението на общинските администрации са подобряване на местната икономика, създаване на нови работни места, борба с демографската криза, насочване на усилията към по-рационално използване на богатото историческо, природно и нематериално културно наследство.

Анализите в Стратегията показват, че съществува уникална възможност за дизайн, планиране и развитие на изключително перспективни туристически продукти и превръщане на община Сапарева баня и Община Сокобаня в успешна туристическа дестинация не само от местно, но и национално и международно значение.

Interreg - IPA CBC Bulgaria - Serbia

„Този стратегически документ е резултат от изпълнение на дейност №4 по проект: СВ007.1.11.075 „Балнеологичният туризъм - бъдещето на здравето“, реализиращ се по програма Интеррег-ИПП за трансгранично сътрудничество България-Сърбия 2014-2020, с референтен номер No. 2014TC16I5CB007 - 2015 - 1. Община Сапарева баня е в качеството си на бенефициент по договор №РД-02-29 - 362/14.12.2017 г., сключен с Министерство на регионалното развитие и благоустройство. Партньор по проекта е сръбската община Сокобана.“

Сокобана - зеленото сърце на Сърбия

Местен гайдар

Църква „Св. Димитър“

Interreg - IPA CBC Bulgaria - Serbia

Гейзер-фонтан 103°

Средновековен храм "Св. Никола"

Сапарева баня - душата на България

Interreg - IPA CBC Bulgaria - Serbia

Тази публикация е направена с подкрепата на Европейския съюз чрез Програмата за трансгранично сътрудничество Интеррег-ИПА България-Сърбия 2014-2020, поканата за предложения №2014ТС16I5СВ007. Съдържанието на публикацията е отговорност единствено на Община Сапарева баня и по никакъв начин не трябва да се възприема като израз на становището на Европейския съюз или на Управляващия орган на Програмата.

**The project is co-funded by EU through the
Interreg-IPA CBC Bulgaria–Serbia Programme**